

OTÁZKA Č. 1

Předmět psychologie a jeho vývoj v historických souvislostech
Jan Halm

Úvod

Obecně se dá říci, že předmětem psychologie jsou psychické jevy. Toto vymezení je však nedostačující a je třeba určit zvláštnosti a specifičnost těchto jevů oproti jiným (např. fyziologickým). Především při detailnějším vymezení půjde o pohled na jednotlivé přístupy k psychologii v rámci historického vývoje.

Základní pojmy

Psychické jevy - různé způsoby, jimiž člověk prožívá události ve svém okolí, stavy svého těla a své vlastní mysli a způsoby chování, které z jeho zážitků vyplývají jako reakce na to, co prožívá a prožil v podobných situacích.

Psychika - souhrn duševních dějů během celého lidského života. Jedná se o schopnost živých organismů odrážet svými stavy okolní skutečnost. Psychika má dvě významné kategorie a to vědomí a nevědomí.

Prožívání - sled uvědomovaných psychických zážitků duševního obsahu. Rozum, cit a vůle se obecně považují za tři hlavní složky prožívání. Proto má každý psychický prožitek tři složky, a to poznávací, citovou a motivační, které probíhají při různých stupních jasnosti vědomí nebo bdělosti.

Chování - jakákoliv vnější činnost, tedy tělesná aktivita, již lze snadno pozorovat, zaznamenávat nebo měřit. Jedná se tedy o souhrn vnějších projevů, činností jednání a reakcí organismu. Rozlišujeme chování volní (úmyslné, záměrné), které vede k určitému jednání a aktivitě a je řízeno vědomým záměrem, a mimovolní (bezděčné) vesměs se jedná o nepodmíněné reflexy anebo vrozené automatismy. Jako formy chování označujeme řeč, jednání a výraz.

Vědomí - obsah mysli, který si člověk dokáže vybavit. Podle W. Wundta jde o všeobecné spojení duševních zážitků. Dnešní autoři vědomí nahrazují pojmy zkušenost, zážitek nebo chování. Vědomí nezahrnuje ale jen sledování prostředí (vnitřního a vnějšího), ale i ovlivňování prostředí.

Vymezení předmětu psychologie

V prvé řadě je třeba definovat psychiku: jedná se o jeden z projevů života, který má formu prožívání a jednání živých bytostí. Na základě této definice pak můžeme vymezit samotný předmět psychologie. Podle pojetí německého psychologa P.R.Hofstättera se jedná o **studium prožívání, chování a výtvorů člověka**. Z této vize pak vychází následující paradigma:

$R=f(S,O)$

keré vyloženo znamená, že R (psychická reakce) je funkcí S (stimulace či situace) a O (osobnosti). Jinak řečeno, psychická reakce se utváří jako důsledek interakce situace a osobnosti. Jedná se zatím o nejpłodnější pojetí lidské psychiky, vycházející z konstatování sociologa E. Goffmana.

Předmět psychologie v průběhu dějin

Období duše

Nejstarší pojetí psychiky má své kořeny ve filozofii dávného starověku, kdy Aristoteles překročil stín svého učitele a vrhl se do popisování lidské duše z přírodovědeckého hlediska. Poplatně poznatkům tehdejší doby označil duši za „entelechii“ těla, tedy za hybatele, dárce života. V tomto pojetí „život“ zahrnuje mimo funkcí fyziologických i funkce psychické, jako je například myšlení, cítění, vnímání etc. Na základě tohoto přístupu formuloval Aristoteles své tři druhy duše (vegetativní, animální a rozumovou).

Následné pojetí duše coby dechového aspektu bylo velice populární, zmiňuje se o něm například Homér (slovo „psýché“ vychází z původního významu „dech“, mnohé další jazyky mají také nezanedbatelnou etymologickou příbuznost slova duše a dech – na češtině je to obzvláště vidět). Představa existence něčeho nehmotného, popřípadě hmotného jen velice málo, co s posledním dechem opustí umírající tělo, byla snadná pro představu a tím také obecně přijímaná jako fakt. Duše nabyla spiritualistických vlastností (i přes znalost souvislosti mezi poraněním mozku a duševním životem člověka), tedy jí byly přisuzovány vlastnosti zvláštní, od hmoty se lišící substance.

„I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.“ Takto snadno přejala katolická církev Aristotelovo učení o duši (především prostřednictvím Tomáše Akvinského a Scholastiků), spolu se spiritualistickými představami o ní. Díky předkládání těchto tvrzení coby nezpochybnitelných dogmat a také hrozbě pro ty, kteří by chtěli církvi svaté odporovat, usnul vývoj psychologie na dlouhé věky.

Mezi první filozofy, kteří znova otevřeli otázku patřil Giordano Bruno, který přichází s myšlenkou duše světa, coby utvářejícím principu Universa. Bruno zcela obrátil Aristotelova tvrzení a nevybíravě útočil i na církev samotnou, včetně odštěpených proudů, které v 17. století začaly nabývat na síle a hlasitosti a zaplatil za to cenou nejvyšší.

Přesto už nebylo možno zastavit plamen poznání, který zažehlo období renesance, ať se církev snažila sebevíce a dým jejích hranic byl sebevíce dusivý. K úvahám o duši se připojuje R. Descartes se svým Karteziánským pojetím duše, které staví na dualismu hmotných a duševních dějů (res cogitans a res extensa). Duše již není chápána jako princip života, ale jako princip vědomí.

Psychologie bez duše

Ve druhé polovině 19. století se začíná z vědní disciplíny filozofie vydělovat samostatná disciplína psychologie, především za pomoci německého psychologa Wilhelma Wundta. Díky snaze dokázat, že psychologie může být samostatnou vědou, kterou je možno zkoumat v laboratorním prostředí, bylo třeba se oprostit od něčeho natolik abstraktního a neuchopitelného, jako je lidská duše. Dochází k prohlubování poznatků o spojení duševního života s činností mozku.

Až ve dvacátém století dochází k návratu k psychologii duše a její propojení s dosavadními vědeckými poznatky, stavějící na vysvětlení dynamiky duševního dění a jiných jevů. Díky negativnímu přístupu k duši jako termínu, bývá tento často opisován jako „osobnost“, „samoregulující se systém“ a podobně.

Odpověď na otázku o existenci duše tak zůstává stále otevřená, neboť věda nemůže jednoznačně vyloučit něco, co dosud nebylo nesporně dokázáno jako existující (například teologická teze o nesmrtelnosti lidské duše).

Chování jako předmět psychologie

Americký psycholog J.B. Watson odsoudil jak duši, tak i vědomí coby předmět psychologie (spolu s metodou introspekce, kterou považoval spolu s dalšími za nevědeckou) a za předmět psychologie prohlásil chování. Jeho model chování (S – R paradigma) měl sloužit jako nová, vědecká cesta. Symbol S znamená v jeho modelu situaci, popřípadě stimulaci a R reakci, tedy pozorovatelný projev chování. Reakci tedy popisuje jako funkci stimulace (situace), tedy jako projev chování. Watson své pokusy provozoval na zvířatech a dokonce neměl ani ambice pracovat s lidskými subjekty. Stál u zrodu psychologie coby vědy o chování, tzv. **behaviorismu**, která se během jeho života stala téměř striktně zoocentrickou disciplínou.

Watsonova vize měla úspěch, v Americe ovládla pojetí psychologie na více než půl století. Přesto se však začalo ukazovat, že jeho paradigma není ideální, především díky očividnému faktu, že na stejný stimul reagují různí lidé různě. Bylo třeba opravit schéma a tak vzniklo paradigma S – O – R (stimulace – organismus – reakce). Od něj už byl jen krůček ke konstatování, že chování je jen vnějším vyjádřením vnitřního stavu subjektu, tedy jeho prožívání.

Psychologie dnes

Ještě dlouho trvalo, než došlo ke konstatování faktu, že je třeba psychologii vnímat nikoliv z pohledu jednoho aspektu, ale jako důsledek interakce několika navzájem se ovlivňujících faktorů. Přesto však šel vývoj nezadržitelně dál a tak díky již zmiňovanému E. Goffmanovi máme k dispozici model, který dosud nejdokonaleji zachycuje fungování lidské psychiky. Nezbývá než se ptát, kam dál nás vývoj zavede a jaký mezník bude překročen ve snaze Goffmanovo dílo dále rozvíjet a dovádět jej k ještě větší vybroušenosti a dokonalosti.

Otázka č. 1 - Jitka Pelcová

„Psychologie je věda, která studuje lidské chování, mentální procesy a tělesné dění, včetně jejich vzájemných vztahů a interakcí.“¹ Jejím předmětem je tedy chování a prožívání jedince. Slovo psychologie má původ v řečtině (*psyché* = duše, *logos* = rozum).

Prožívání – souhrnné označení pro veškeré vnitřní, subjektivní, psychické procesy a stavy (např. emoce, představy, vjemy, užívání paměti). Člověk si ale ne všechny své vnitřní psychické procesy a stavy uvědomuje, proto rozlišujeme prožívání vědomé a nevědomé.

Chování – souhrnné označení všech vnějších projevů, které mohou vnímat i ostatní lidé, tedy projevující se navenek (činnosti, jednání, reakce, řeč, ale i pocení, blednutí, červenání, smích, mimiku, řeč těla). Chování záleží na mnoha činitelích, jak vrozených, tak získaných (temperament, stabilita, volní vlastnosti, charakter) a na psychickém stavu osobnosti a odolnosti k dané zátěži. Existují dva druhy chování a to chování expresivní a adaptivní. Expresivní chování je vyjádřením skutečného smýšlení a pocitů, zatímco adaptivní chování je účelně přizpůsobené dané situaci.

Dějiny psychologie

Psychologie byla až do 2. poloviny 19. století součástí filozofie. V rámci sporů o její přírodovědeckou či duchovní podstatu se jako první řešila otázka duše. Zda-li psychologie jako vědní obor má brát v potaz pojem duše a pokud ano, co vše to obnáší. Pojem duše byl nakonec z psychologie vytlačen a nahrazen jinými pojmy.

Za zakladatele psychologie je považován německý fyziolog, psycholog a filozof Wilhelm Wundt (1832-1920), který v roce 1879 založil první experimentální laboratoř. Ve své vědecké činnosti se zaměřil na poznávání duševních pochodů. Wundtova **experimentální psychologie** ale byla pouze introspekcionistickou (sebepoznávací).

Na základě snahy opustit zkoumání subjektivních pocitů a zaměřit se na zkoumání chování člověka, vznikl **behaviorismus** (z angl. *behaviour* = chování). Jeho zakladatelem byl John B. Watson (1878-1958), který lidské chování vykládá zejména jako reakce na podněty (navázal na výzkumy ruského fyziologa I.P. Pavlova, který objevil podmíněný reflex). Přeceňoval ovšem roli výchovy a neuznával vrozené psychické dispozice.

Dalším směrem byla **psychoanalýza**, jejímž zakladatelem byl vídeňský lékař Sigmund Freud (1856-1939). Zaměřil se na vliv nevědomí na lidské prožívání a chování. „Podle Sigmunda Freuda lze nevědomé procesy rozdělit na deskriptivně nevědomé neboli předvědomé a na dynamicky nevědomé, které jedinec vytěsňuje. Součástí deskriptivního nevědomí jsou vzpomínky, informace a dovednosti, které mohou být v případě potřeby vyvolány do vědomí. Dynamicky nevědomé jsou vzpomínky, fantazie a přání, jejichž existenci lze pouze předpokládat a jež se stávají vědomými až po překonání určitého odporu. Odpor je projevem působení obranných mechanismů, což je nevědomá dynamická síla, která chrání vědomí před vstupem nepřijatelných nevědomých obsahů.“²

Freud zastával teorii, že mysl je rozdělena do tří částí:

id - pudové tendence, pracuje podle principu slasti = nevědomí

ego - centrální řídicí instance psychiky, zdroj pocitů a citů = vědomí

superego - osobní morálka jedince = nadvědomí

Podle Freuda jsou významným faktorem psychického vývoje jedince pudy, zejména sexuální.

Analytická psychologie - zakladatelem byl Freudův žák Carl Gustav Jung (1875-1961), který vytvořil teorii o kolektivním nevědomí lidstva, které je souborem archetypů (předobrazů), ze kterých se zrodila naše kultura.

Tvarová psychologie nebo-li **gestaltismus** (z něm. *gestalt* = tvar). Jeho zakladateli byli Max Wertheimer (1880-1943) a Wolfgang Köhler (1887-1967). Říká, že psychické, sociální a biologické procesy a jevy mají celostní nedělitelnou povahu. Psychické děje vystupují jako nedělitelné celky.

Humanistická psychologie – mezi zakladatele patří Abraham H. Maslow (1908-1970) a Carl R. Rogers (1902-1987). Kladli důraz na tvořivost osobnosti a na vědomí a sebeuvědomování, čímž stáli v opozici proti behaviorismu a teorii psychoanalytickému nevědomí.

Současné psychologické směry

Hlubinná psychologie - spojení klasické psychoanalýzy, analytické psychologie, individuální psychologie a neopsychoanalýzy

Neobehaviorismus - přidává do teorie behaviorismu individuálního jedince. Zakladatelem byl Edward C. Tolman (1886-1959)

Kognitivní psychologie (z angl. *cognitiv* = poznávat) - důraz na poznávací procesy, díky kterým si vytváříme tzv. vnitřní obrazy (modely) vnějšího světa, kvůli kterým jsme schopni sebereflexe. Zakladatelem byl George A. Kelly

Humanistická psychologie – sebevyjádření člověka, jeho pravá identita a seberealizace

Transpersonální psychologie – mimořádné stavy vědomí zapříčiněné drogami, meditací apod. Zakladatel Stanislav Grof

1 Plháková, Alena. Učebnice obecné psychologie, Praha, Academia, 2005, s. 15

2 Tamtéž, s. 72

Použitá literatura:

Plháková, Alena. Učebnice obecné psychologie, Praha, Academia

Nakonečný, Milan. Základy psychologie, Praha Academia

OTÁZKA Č. 2

Psychologické směry 20. století

Barbora Hubáčková

1. Úvod

Počátky vědecké psychologie sahají pouze do druhé poloviny 19. století. Dosud byla psychologie součástí filosofie. Za jejího zakladatele ve filosofických vědách byl považován filosof Aristoteles, a to kvůli jeho zájmu o člověka jako takového. Vědecká psychologie se mohla rozvinout díky poznatkům z fyziky, fyziologie, evoluční biologie aj.

Pro vědeckou psychologii byl však přelomový rok 1879, kdy Wilhelm Wundt založil v Lipsku v Německu první psychologickou laboratoř. Psychologie se tak stala uznávanou vědou, která zaznamenala významnou progresi ve 20. století.

2.1. Experimentální psychologie

- zakladatel Wilhelm Wundt (1832 – 1920)
- tento psychologický směr zkoumá pomocí experimentů lidskou psychiku (pocity, vjemy, ...)

2.2. Behaviorismus

- zakladatel John B. Watson (1871 – 1958)
- tento psychologický směr se zabývá chováním člověka (behaviour = chování)
- důraz kladen zejména na reakce organismu na podněty z prostředí
- S-R schéma (Stimul – Reakce)
- duševní pochody považují za vědou nezkoumatelé, neuznávají vrozené dispozice, naopak přeceňují roli výchovy
- později na něj navazuje Neobehaviorismus

2.3. Psychoanalýza

- zakladatel Sigmund Freud (1856 – 1939)
- tento psychologický směr zkoumá vztah mezi předchozími zkušenostmi člověka a jeho současnými problémy
- zvláštní důraz kladen na nevědomí, které má na člověka velký vliv, zpozorovat jej můžeme např. v přerěknutí, ve snu, v chybných úkonech
- psychoanalýza = léčebná metoda, která má za úkol odstranit psychické problémy, jejichž následkem vznikají traumata, podstatou psychoanalýzy je přechod těchto traumat z nevědomí do vědomí, uskutečněného pomocí řízeného dialogu pacienta s psychoanalytikem, tzn. přirozenou formou
- na základě svých poznatků rozdělil Freud osobnost na tři struktury, a to EGO (já), ID (ono) a SUPEREGO (nadjá)

2.4. Tvarová psychologie (gestaltismus)

- zakladatelé Wolfgang Köhler (1887 – 1967) a Max Wertheimer (1880 – 1943)
- dle tohoto psychologického směru je nutné chápat duševní procesy jako celek (Gestalt = tvar), nelze tedy oddělit biologické, psychologické a sociální procesy

- ří fenomén = splývání rychle po sobě jdoucích obrazců; základ animovaného filmu

2.5. Humanistická psychologie

- zakladatelé Abraham Maslow (1908 – 1970) a Carl R. Rogers (1902 – 1987)
- psychologický směr orientující se na seberealizaci člověka, člověk je aktivní tvůrce své vlastní existence
- zdůrazňuje tvořivost (x behaviorismus) a vědomí (x psychoanalýza)
- důraz také na potřebu prevence (ex ante); vytýká behaviorismu a psychoanalýze, že se o duši zajímá až po té, co se u ní vyskytne problém
- později na ni navazuje Neohumanistická psychologie

2.6. Analytická psychologie

- zakladatel Carl Gustav Jung (1875 – 1961)
- teorie o kolektivním nevědomí lidstva, vytvořená souborem tzv. archetypů
- archetypy = nejstarší a typické zkušenosti lidstva, jsou to pravzory lidského jednání, pocitů a poznání

Otázka č. 2

Psychologické směry 20.stol.

Šárka Beranová

Počátky psychologie jako vědní disciplíny spadají do 2. pol. 19. stol. Psychologie byla konstitucionalizována r. 1879, kdy Wilhelm Wundt založil I. Psychologický ústav. Až do této doby byla psychologie součástí filozofie, ačkoliv zde existoval samostatný obor, který metodou experimentů zkoumal lidskou duši - psychofyzika (19.stol)
V USA zakládá psych. laboratoř americký psycholog - TITCHENER

Dnes 6 základních proudů:

- Hlubinná psychologie
- Neohumanistická psychologie
- Neobehaviorismus
- Kognitivní psychologie
- Humanistická psychologie
- Transpersonální psychologie

Hlubinná psychologie

- zabývá se nejhlubšími vrstvami psychiky
- vychází z klasické psychoanalýzy, analytické psychologie, individuální psychologie a neopsychoanalýzy
- lidské projevy jsou složitou souhrou vědomých a nevědomých procesů
- vychází z Freudových teorií a praxe s neurotickými pacienty
- Mezi nejvýznamnější představitele hlubinné psychologie patří Sigmund Freud, Carl Gustav Jung a Alfred Adler.
- Carl Gustav Jung - švýcarský psycholog zavedl pojem KOLEKTIVNÍ PODVĚDOMÍ zpočátku spolupracuje s Freudem, později kritizuje
- rozdělil lidi na:
 1. extrovert - vyhledává společnost, je otevřený; co prožije, musí sdělit
 2. introvert - uzavřený, problémy si řeší sám, má bohatý vnitřní život (říká, že se mohou od sebe jakoby učit)

Neohumanistická psychologie

- zabývá se chováním člověka - vnější prostředí a chování organismu ovlivňuje vnitřní organismus

Neobehaviorismus

- zakladatelem je Edward Tolman (1886 - 1959)
- radikální behaviorismus, obnovení Watsonova učení. Silné především V USA.
- na základě analýzy vztahů klade důraz na vnější chování, ale už je poukazováno na určité pochody uvnitř organismu, které vnější chování určují a ovlivňují

- měli teorii, že na stejný podnět musí všichni jedinci reagovat stejně - dokázali, že to tak není (např. Tolmanova intervenující proměnná)

Kognitivní psychologie

- zakladatelem je George Kelly (1905 - 1967)
- poznávací psychologie
- soustřeďuje se na to, co se děje uvnitř organismu (na rozdíl od behaviorismu)
- chování chápáno jako vnější projev vnitřních psychických jevů
- skrze modely je člověk schopen sebereflexe a vytváření své hodnotové orientace
- cílem učení je schopnost člověka vyhledat a zpracovat informace
- zdůrazňuje aktivitu člověka a význam myšlení v jednání člověka, tedy člověk je chápán jako aktivní tvor, který je schopen informace použít k sebereflexi, kterou promítne do hodnotového systému ... zdokonalování, sebevýchova, seberealizace, sebereflexe
- v souvislosti s informacemi řeší otázku pamětných stop, kapacity mozku, umělé inteligence

Humanistická psychologie

- vznikla v USA
- James Bugental, Anthony Sutich
- směr v rozporu s hlubinnou analýzou
- věnuje se tomu, jak člověk vnímá sám sebe, jak prožívá, co se kolem něj děje (sebevyjádření, pravá identita)
- potřeba zlidštit okolí člověka za účelem projevení identity
- potlačování vlastního já, stylizace do určité role, člověk potlačuje svoji individualitu - psychické poruchy (neuróza)

Transpersonální psychologie

- Založil Stanislav Grof - Američan českého původu (narozen 1931)
- zabývá se mimořádnými stavy vědomí (koma, halucinace, hypnóza) požitím psychotropních látek, mystickými praktikami a rituály
- terapie byla nejprve zakládána na experimentech s LSD. Po jeho zákazu bylo nahrazeno technikou - holotropní dýchání
- teorie říká, že při intenzivním dýchání se mění v krvi poměr mezi kyslíkem a oxidem uhličitým
- pomocí holotropního dýchání může jedinec prožít např. zážitky svých předků, svůj vlastní porod, nebo se může cítit jako ztotožnění všeho bytí, promlouvat s bohem atd. Tato metoda je však riskantní, může dojít k upadnutí do bezvědomí, silným křečím, záchvatům atd., proto je doporučována pouze zcela zdravým jedincům. Může být prováděna pouze za přítomnosti vyškoleného psychologa - nikdy nezkoušejte holotropně dýchat sami!!!
- vychází z východních duchovních nauk jako buddhismus, hinduismus
- některými vědci považována za nerelevantní vědu

Otázka č. 3

Determinovanost psychiky a zákonitosti psychiky

Veronika Krejsová

DETERMINOVANOST PSYCHIKY

Pojem determinace znamená určenost. Představuje příčinné faktory, které určují, co a jakým způsobem budeme prožívat či dělat.

V psychologii se s tímto pojmem setkáváme proto, že nestačí znát pouze popis psychických jevů, což je vlastně základem psychologie. Musíme i znát, co tyto jevy způsobuje a ovlivňuje. Každý jev je způsoben příčinami, které se dají poznat jen v určité míře. Všechny jevy spolu souvisí. O psychické determinaci můžeme tedy říct, že je to příčinná podmíněnost a zákonitá závislost věcí a jevů.

Lidská psychika je determinována po celý život různými činiteli. Tyto ovlivňující činitele můžeme rozdělit na činitele biologické a sociálně- kulturní. Oba druhy determinace mohou navzájem působit souhlasně, anebo protikladně.

o Biologická determinace

Člověk je biologicky determinován velkým množstvím vnitřních činitelů. Velmi významnou funkci pro utváření psychických jevů má nervová soustava, neboť psychické jevy jsou na ni vázány. Závisí na vlastnostech nervové soustavy. Stejně tak se na psychických jevech odráží i momentální stav nervové soustavy, vrozené postižení, postižení zraněním nebo například intoxikace alkoholem či únava delším bděním. I působením stavu dalších orgánů na nervovou soustavu může dále ovlivnit psychické jevy.

Duševní činnost je ovlivňována i činností žláz s vnitřní sekrecí. Produkci hormonů se ovlivňuje aktivita organismu.

Tělesný stav jedince představuje další determinátor lidské psychiky. Tělesné postižení, onemocnění či pouhá únava nás můžou přesvědčit o vzájemném vztahu psychiky a tělesného stavu.

Lidská psychika je biologicky podmiňována také dědičností. Dědičností jsou ovlivněny nejen zděděné vlohy pro určité činnosti, ale do jisté míry i tělesné dispozice.

Dalším biologickým determinanem jsou biologické potřeby. Jedná se například o potřebu spánku, nasycení, dýchání a tepla. Tyto potřeby jsou vrozené. Způsob uspokojování těchto potřeb může být ovlivněn například úrovní společnosti, v které žijeme.

- Sociálně- kulturní (společenská) determinace

Jedinec se nachází uvnitř sociálního prostředí, které formuje jeho psychiku. Toto sociální prostředí zahrnuje lidi, společenské normy a výtvořiny lidské kultury obklopující nás.

Prvotním socio- kulturním formativním činitelem, se kterým se člověk setkává hned po narození, je rodina. Rodina se stává přirozeným životním prostředím. Dochází k rodinné výchově (primární socializaci), která uvádí dítě do života v relativním souladu s konkrétním kulturním prostředím. Rodina je mediátor vlivu kultury na dítě.

Společenské normy pomocí společenských návyků, mravních obyčejů, zákonů a společenských nepřípustností sociálně determinují psychiku.

Výtvořiny lidské kultury a civilizace, které také formují lidskou psychiku, rozumíme například vědu, umění nebo literaturu. Zde najdeme poznatky a schopnosti, které nám odkázaly minulé generace.

Socio- kulturní determinace je historicky proměnlivá. Také je odlišná v rámci různých kultur či subkultur. Je to vlastně funkční vztah mezi kulturou a rodinou- primárním sociálním prostředím.

- Vývojová determinace

Kromě biologické a společenské determinace se můžeme setkat i s determinací vývojovou. Vývojovou determinací se zabývá ontogenetická (vývojová) psychologie. Ta sleduje, jak se lidská psychika během života mění a vyvíjí.

ZÁKONITOSTI PSYCHIKY

Mluvíme- li v psychologii o osobnosti, používáme vlastně abstraktní pojem. Představuje totožnost jedince po psychické stránce se sebou samým v různých obdobích a za různých okolností jeho života. Ztělesněním této abstrakce je pak konkrétní člověk, který žije, vnímá, cítí, učí se, myslí a jedná.

Psychiku každého jedince můžeme zkoumat z hlediska psychických stavů a psychických procesů.

- Psychické procesy

Psychickými procesy označujeme proměnlivé děje krátkého trvání. Mají začátek, průběh a konec. Ovlivňují aktivitu člověka a jejich úkolem je zaznamenat skutečnost v našem vědomí.

Jsou zde zahrnuty procesy poznávací neboli kognitivní.

Mezi psychické procesy patří i procesy smyslové. Zde se setkáváme s vnímáním, představami a fantazií.

Do procesů rozumových patří pojmy, soudy, úsudky, myšlení a řeč.

Setkáváme se i s procesy paměti, kam patří zapamatování, uchování a vybavování.

Posledními psychickými procesy jsou procesy motivační (emoce, city a vůle).

- Psychické stavy

Psychické stavy můžeme charakterizovat jako momentální rozpoložení naší psychiky. Je to připravenost k tomu, aby určitý děj či psychický stav mohl vůbec proběhnout. Mají vliv na psychické procesy (například únava omezuje tělesné i mentální výkony).

Do psychických stavů patří stavy pozornosti a nálady (tj. stavy citové).

V poznání se uplatňují osobnostní faktory, tzv. „filtry osobnosti“.

Díky nim správně vnímáme jen některé stránky dané situace (podnětového pole), kdežto jiné stránky potlačíme. Poznání je totiž výběrové.

OTÁZKA Č. 4

Obecné přístupy a speciální metody poznávání člověka v psychologii

s důrazem na období dětství

Alice Knoppová

Poznávání osobnosti a duševního zdraví je základním úkolem psychologie a pedagogiky. Rysy osobnosti a duševní stav jedince se odráží na jeho chování, a proto je možné je pozorovat na vnějších projevech - činnostech, ústních i písemných projevech, při verbální a nonverbální komunikaci.

Metody poznávání duševna o osobnosti se dělí na:

Obecně použitelné (např.: pozorování, rozhovor, dotazník, životopis atd.), které může využít kdokoliv, tedy i nepsycholog.

Speciální - psychologické odborné a vědecké metody, kterých využívají psychologové (např.: diagnostikování metodou inkoustových skvrn, diagnostikování metodou interpersonální diagnózy ICL).

METODY POZNÁVÁNÍ OSOBNOSTI

Pod tímto pojmem rozumíme způsob, postup, kterým docházíme k poznatkům o psychice a osobnosti. Zde hraje velký význam i **gnozeologie** (teorie poznání).

Při každém poznávání je důležité nejdříve určit, co budeme zkoumat a jakým způsobem (jakou metodou budeme postupovat). Tímto se zabývá **metodologie**, která určuje metody zkoumání a také pravidla vědeckého použití těchto metod.

- **Rozlišujeme 2 metody :**
 - *ZJIŠŤOVÁNÍ FAKTŮ*
 - *ZPRACOVÁNÍ FAKTŮ*

Poznávací metody:

1. **BADATELSKÉ (VÝZKUMNÉ)**
2. **DIAGNOSTICKÉ**
 - a) *Metody objektivní*
 - b) *Metody subjektivní*
 - c) *Metody projekční*

1. **Longitudinální** – (podélný, průběžný, vertikální, dlouhodobý) způsob sledování změn psychiky a osobnosti
2. **Transversální** – (příčný, průřezový, průsečíkový) způsob, který zachycuje současný vývojový stav jedinců, kteří se od sebe liší např.: věkem nebo úrovní normality či abnormality.

Chceme-li osobnost skutečně poznat, musíme získat nejen informace o jejím *aktuálním* stavu, ale i informace *historické a vývojové*.

BADATELSKÉ METODY slouží k objevování nových, originálních poznatků. Za **objev** považujeme takový výsledek, který přináší nová fakta (zásadní povahy), nové zákonitosti, principy a zákony, nové teorie, nové metody poznávání skutečnosti.

DIAGNOSTICKÉ METODY používané k poznání duševna a osobnosti v oblasti normality a abnormality. Dělí se na 3 typy metod, které se mezi sebou prolínají. Mezi metody **subjektivní** řadíme *introspekci*, jejímž výsledkem je výpověď o vlastním prožívání, rozhovor, dotazník aj.

Slouží k poznání člověka na základě jeho výpovědi (získáme hlavně názory zkoumané osoby). Jedná se např.: o dotazník na sebepoznání (s otázkami typu: Jaký jsem?, Proč jsem takový?) nebo o kariérový dotazník důležitý pro poradu při volbě povolání mladistvých.

Objektivní metody spočívají v pozorování druhých – *extraspekce*, ale také v různých měřeních fyziologických funkcí, např.: srdeční činnosti, dechu apod. Zkoumají lidské reakce na nejrůznější podněty. Princip **projekčních** metod je založen na tom, že člověk *připisuje* (často neuvědoměle) *své zkušenosti, zážitky, zájmy, touhy, schopnosti, postoje* atd. jiným osobám, vkládá je do věcí, promítá do situací, v nichž se ocitá, o nichž hovoří. Každý výtvar člověka je těsně spjat s vlastnostmi jeho osobnosti. Mezi speciální odborné metody určené pro odborné psychology můžeme zařadit metodu „nedokončených vět“. V této metodě jsou jako podněty fragmenty vět=jádra, které mají zkoumané osoby dokončit. U dětí jsou velmi oblíbené projekční kresby (např.: na téma Naše rodina)

Cílem diagnostické činnosti je stanovit především diagnózu duševního stavu osobnosti jedince, příp. jeho psychických zvláštností a abnormalit. Všechny diagnostické metody jsou vlastně podněty, jimiž vyvoláváme ve zkoumané osobě určité verbální, nebo neverbální reakce.

Poznávání dítěte

Během posledních dob se ukazuje, že dětská kresba je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítěte. Kresba není pouhou hrou nebo sněním, zahrnuje v sobě jak hru a snění, tak realitu, takže ji nelze opomíjet.

OTÁZKA Č. 5

Osobnost, psychika, vědomí, chování a prožívání

Renata Mikulíková

❖ Osobnost

Osobnost je individuální spojení [biologických](#), [psychologických](#) a [sociálních](#) aspektů každého jedince, který má relativně stejné individuální vlastnosti = to co člověk chce, může a je.

CHCE - pudy, potřeby, zájmy, hodnoty

MŮŽE - schopnosti, vlohy, nadání

JE - temperament, charakter

Osobností je každý konkrétní člověk, který žije v konkrétních přírodních a společenských podmínkách a který prochází svým individuálním vývojem.

Osobnost se vždy projevuje jako celek.

❖ Psychika

Psychiku (mysl) lze definovat jako souhrn duševních dějů během celého lidského života, jedná se o schopnost živých organismů odrážet svými stavy okolní skutečnost. Psychika je determinována *biologicky* (geneticky, strukturou nervové soustavy a mozku, také zdravím nebo nemocí) a *sociálně* (fungováním člověka ve společnosti, skupině apod.)

Psychika = *psychické procesy* + *psychické stavy* + *psychické vlastnosti* = *vědomí* = to, co člověk prožívá a uvědomuje si to

❖ Vědomí

Vědomí je obsah mysli, který si člověk dokáže vybavit. Vědomí je všechno to, co si *uvědomujeme*.

Obsahuje také předvědomí a nevědomí. (S. Freud)

Dnešní autoři vědomí nahrazují pojmy [zkušenost](#), [zážitek](#) nebo [chování](#).

Psychologové často používají pojmu vědomí ve smyslu sebeuvědomování, "jáství".

A filozofové a teologové označují vědomí pojmem "duše".

❖ Chování = naše veškeré vnější vyjadřování

Chování = aktivita jednotlivce, kterou může pozorovat druhá osoba, vzniká interakcí člověka a prostředí

Chování vnímáme jako jakoukoliv vnější činnost, tedy tělesnou aktivitu, kterou lze snadno pozorovat, zaznamenávat nebo měřit např. [mimika](#), [gestikulace](#).

Jedná se tedy o souhrn vnějších projevů, činností jednání a reakcí organismu. Na molekulární úrovni je řízeno [hypotalamem](#) a limbickým systémem.

Rozlišujeme chování *volní* (úmyslné, záměrné), které vede k určitému jednání a aktivitě a je řízeno vědomým záměrem, a *mimovolní* (bezděčné) vesměs se jedná o nepodmíněné reflexy anebo vrozené automatismy.

❖ Prožívání = naše vnitřní subjektivní psychické procesy a stavy

Například: vjemy, představy, emoce, rozhodování, vybavování z paměti.

Prožívání se navenek projevuje v chování člověka, ale nedá s jím úplně vyjádřit.

[Rozum](#), [cit](#) a [vůle](#) se obecně považují za tři hlavní složky prožívání. Proto má každý psychický [prožitek](#) tři složky, a to *poznávací*, *citovou* a *motivační*.

➤ Prožívání a chování jsou základem zkoumání psychologie

OTÁZKA Č. 6.

Vnější a vnitřní prostředí a jeho stimulační funkce

Procházková Monika

Co je to prostředí a jak jej dokážeme vnímat?

Člověk je v neustálé interakci s obklopujícím ho světem, žije, je činný a vyvíjí se těchto vztazích a díky jim. Za okolí považujeme ten úsek světa, s nímž je subjekt v kontaktu. Člověk a okolí jsou ve vzájemných souvislostech. Změny v okolí vedou ke změnám v člověku a opačně, jde o cyklus vzájemného přetváření. Každý člověk je výtvozem okolí v němž žije a okolí je výtvozem každého člověka, který v něm žije.

Relativně trvalý systém okolí člověka, důležitý pro jeho život a chování nazýváme **prostředím**.

Vnější svět působí na člověka pomocí podnětů, je tedy zdrojem informací. Recepční aparát člověka může přijímat jen určité množství podnětů což určuje jeho informační kapacitu. Člověk je ovšem též tvůrcem informací. V každou chvíli působí na člověka ohromné množství vnějších činitelů, tvořící stále se měnící podmětovou situaci. Organismus však může přijímat jen omezené množství podnětů jinak by musel stále jen reagovat na nové podmětové situace.

Z mnoha událostí, k nimž dochází v prostředí organismu, dovede člověk přijímat jen ty, na něž umí reagovat specifickým způsobem. Tyto události označujeme jako **podněty**. Na mnoho událostí organismus nereaguje, protože je není schopen přijmout, pak to nejsou podněty. Podněty jsou v organismu přijímány vnějšími a vnitřními **receptory**.

Vnitřní prostředí:

Vliv dědičnosti a ostatních aspektů.

Vnitřní prostředí člověka (psychika, myšlení, prožívání,...) je závislé jednak na dědičnosti, zkušenostech jedince, na výchově a na prostředí, které ho obklopuje.

Problém dědičnosti a prostředí, popřípadě dědičnosti a výchovy dlouho patřil k nejvíce diskutovaným otázkám v psychologii osobnosti a diskuse byly velmi ostré, protože jde o problém se značným praktickým a ideologickým dosahem. Většina autorů se shoduje v tom, že dědičnost má relativně největší vliv při formování temperamentu. Následují některé speciální schopnosti v oblasti umění, pak intelektové schopnosti. Minimální účast je biologických, a zejména dědičných předpokladů je u rysů charakteru. Záleží také na tom, v kterém období lidského života posuzujeme podíl dědičnosti a prostředí. –Čím mladší dítě, tím více se projevují vlivy dědičnosti. –Čím starší jedinec, tím více je jeho osobnost zformována zkušeností a společenskými vlivy, takže stoupá význam společenského prostředí.

Vnější prostředí:

Prostředí rodiny.

Rodina je malá sociální skupina, kde začíná formování sociálních zkušeností a dalších aspektů osobnosti dítěte. Často se předpokládá, že dítě vyrůstá po řadu let jen v rodině, postupně se seznamuje s lidmi blízkého okolí a teprve později „vstupuje do společnosti“. Rodiče opravdu bývají prvními, ale nikoli jedinými vzory **identifikace**. Čím je dítě starší tím pravděpodobněji nalézá přitažlivé modely pro napodobování v širším okolí a může je objevit i v osobách s nepatřičnými a závadnými povahovými rysy. Ontogenicky nejranější manifestací identifikace bývají dětské hry, v nichž dítě vstupuje do rolí zobrazující pestrou sociální tematiku života dospělých a její dějové rozvedení.

Přestože v osobních vztazích uvnitř rodiny mají základní význam vztahy rodičů (popřípadě dalších dospělých) s dětmi, bylo by nesprávné podcenit význam vztahu mezi sourozenci pro vývoj dítěte. Vztahy mezi sourozenci mají rozmanité aspekty: Sourozenci jsou účastníky prvních společných her, pomáhají dítěti realizovat jeho záměry, jindy je však narušují. Někdy chrání dítě před agresí ostatních, jindy jsou však sami agresivní. Na jedné straně dávají dítěti pocit, že „není samo“. Na druhé straně je nutno přizpůsobovat se jejich požadavkům.

Psychoanalýza jednostranně zdůraznila, že sourozenci soutěží o přízeň rodičů, i když tato rivalita mezi sourozenci nemusí být vždy plně uvědomována. Faktem je, že v rodině bývá obtížné zachovat plnou -a dětem zjevnou- „spravedlnost“ ve vztahu k dvěma nebo více dětem. Někdy rodiče zbytečně přiosťují napětí mezi sourozenci tím, že je ustavičně srovnávají, jedno kladou za vzor druhému, vynášejí jedno dítě nad druhé. To také bývá častým zdrojem rozporů dospívajících s rodiči.

Společenské postavení rodiny.

Vývoj dítěte je ovlivňován nejrozmanitějšími způsoby a dokonce samo dítě si může brzy uvědomit tuto širší společenskou determinaci: stává se, že druzí posuzují dítě nejen podle jeho individuálních vlastností, ale také (nebo dokonce především) podle toho, „kdo jsou jeho rodiče“, jaké mají povolání, jaký je věk rodičů, kde bydlí, jakou řečí dítě mluví, jakou barvu má jeho pleť, aj. Příslušnost k jedné z velkých sociálních skupin vyvolává sympatie a podporu určitých lidí, usnadňuje rodině i dítěti mnohé, zatímco příslušnost k jiné skupině je handicapem. Lidé také očekávají, že se bude dítě a mladý člověk chovat podle toho, jak je to v dané zemi a době běžné pro třídu, vrstvu či národnost, ke které patří rodina dítěte. Pokud se mladý člověk chová jinak, vyvolává to překvapení, nelibost a sankce. Zvláště výrazně se to projevuje ve společnosti rozdělené na antagonistické třídy.

Nedostatek rodinné péče a jeho následky:

Při zkoumání toho, které znaky působí na formování dítěte, odedávna upoutávala pozornost ta okolnost, zda jde o rodinu úplnou nebo neúplnou o manželství rozvedené nebo jinak narušené. Z výzkumů vyplývá, že narušená rodina je horším předpokladem pro vývoj dítěte než rodina úplná, že to však není jediný činitel a že nepůsobí osudově, bez možnosti kompenzace jinými skutečnostmi. Podle zkušeností z psychoterapie a z výchovného poradenství se zdůrazňuje, že nepříznivě nepůsobí ani tak sám vnějškový fakt neúplné rodiny jako psychologické skutečnosti, které s ním můžou ale nemusí být spjaty. Mnoho autorů psychoterapeutů a poradců zastává názor že konflikt v rodině (i utajovaný před dětmi, ale tím víc vyvolávající tísnivou atmosféru) může být škodlivější pro dítě než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů.

Kladný postoj rodičů umožňuje dítěti, aby k nim také mělo hluboce kladný vztah, aby se s nimi identifikovalo. To opět usnadňuje dítěti aby si utvořilo kladný vztah k lidem vůbec a ke společenským normám, pomáhá mu to ve formování svědomí a charakteru, zejména ve vztahu k lidem. („**afilace**“, tj. potřeby citového kontaktu s druhými, potřeby být jimi kladně hodnocen, a proto i snahy jednat podle toho). Negativní postoj rodičů stěžuje **socializaci** a formování charakteru. Dítě se v krajním případě neidentifikuje s rodiči, popřípadě podléhá vlivu chuligánských part nebo jiných antisociálních vzorů.

Malé sociální skupiny a jejich výchovná problematika.

Samotné působení rodiny však nestačí, protože rodina je skupina s příliš specifickými vztahy dítěti. Proto je pro další vývoj dítěte velmi důležitý vztah s se skupinou vrstevníků. Skupina vrstevníků působí na jedince někdy příznivě, jindy nepříznivě a má celou škálu prostředků, kterými na jedince působí. Skupina může jednotlivci mnoho dát a proto od něj také může mnohé požadovat. Jednotlivci si více nebo méně uvědomují svou závislost na

skupině a učí se respektovat skupinové, nadindividuální požadavky, učí se spolupracovat a brát ohled na druhé. Mladý člověk se učí ve skupině jednat s lidmi různých povah, prosazovat určitý názor i korigovat ho, řešit konflikty, bránit se, vyrovnávat se z nezdarem a nespravedlností, plnit rozmanité sociální role- vedoucího i vedeného, organizátora, směřovatele aj. To vše jsou důležité momenty v socializaci, v přípravě pro život ve společnosti a ve formování osobnosti.

Použitá literatura:

- Zdeněk Helus -Psychologie (nakladatelství fortuna)
- Jan Čáp -Psychologie pro učitele (nakladatelství SPN)
- D.Osladilová a kolektiv -Základy psychologie pro učitelské studium na FF (vydala FF UPOL 1986)

OTÁZKA Č. 7

Vývoj jáství - (Formování jáství)

Kosmáková Pavlína

1. Vývojová psychologie

Vývojová psychologie je základní disciplína zkoumající vývoj lidského Já a lidské psychiky v čase. Rozděluje lidský život do několika období a sleduje jejich specifika, chronologii. Každé období by mělo být definovatelné, ale zároveň je u každého jedince specifické.

Při vývoji se tedy mění tyto složky:

- *lidská duše= vitální složka (uvědomování si vlastního těla)*
- *citová složka (emoce)*
- *mentální složka (myšlení)*
- *složka Já*

2. Vývoj jáství

Malé dítě nemá vlastní Já, prožívá celou svojí bytostí. Vývoj Já pak probíhá takto:

Kolem čtyř let dítěte – upevnění Já – dítě už není pouhou součástí okolního světa, ale již si tvoří svůj vlastní svět fantazie. Dítě by v tomto období mělo mít dostatek prostoru pro rozvoj, pokud tento prostor nemá, často se to pak projevuje v dospělosti. V tomto období se projevuje tzv. dětský egocentrismus.

Od devíti do osmnácti let - Období adolescence – pronikání do světa, základ dospělosti

Dospělost – člověk naplno prožívá svobodu i moc, je schopen ovlivňovat okolní svět a být ním sám ovlivňován.

Kolem šedesáti let života – člověk je moudrý, zralost Já, schopnost přijmout stáří.

3. Co je to jáství?

Pojem jáství je termín A. Heverocha (český lékař, neurolog a psychiatr, profesor Univerzity Karlovy, ředitel Zemského úřadu pro choromyslné v Praze a jeden ze zakladatelů české psychiatrie) z roku 1919 pro uvědomování si sama sebe, svého já. Pro objektivní popis já se častěji užívá pojmu osobnost.

Dítě nevnímá žádné já, představa o já jako o osobě jeho se v něm postupně tvoří. Běžně bývá základní osnova já vytvořena během konce druhého roku života, kdy dítě začne vnímat sebe jako subjekt. Já je tedy vědomá a potvrzená osoba.

Na konci prvního čtyřech měsíců života kojenec užívá ruce ke zkoumání vnějšího světa a svého vlastního těla, které začíná objevovat. Tak vzniká první rozlišování mezi já ne-já, které je ještě jasnější po odstavení. Ve věku kolem tří let dítě začíná používat zájmeno já. Klade odpor lidem v okolí pro potěšení z potvrzování vlastní osobnosti. Později se já dále utváří pod vlivem zrání.

Literatura : Wikipedia

Ottova encyklopedie

Seminární práce Tomáš Javůrek, Vyšší odborná škola pedagogická a střední pedagogická škola Litomyšl

OTÁZKA Č. 8.

Vázanost psychiky na mozkové a tělesné procesy

Pavla Pilátová

Psychické procesy

- jsou funkcí mozku
- jsou spjaty s okolním světem (př. poznávací procesy ho zobrazují a odrážejí)
- působí v životních činnostech, plní v nich funkce příjmu informací, plánování, kontroly a řízení
- se v činnostech projevují a zároveň formují
- se rozvíjejí učením a závisí na vlastnostech osobnosti
- se dělí na - **poznávací procesy** (vnímání, fantazie, myšlení a řeč)
 - **procesy emoční a volní** (emoce nebo-li city, volní procesy)

Poznávací procesy - poznání začíná názorným poznáváním – vnímáním a představami

Vnímání

- je psychický proces, kterým zobrazujeme jevy působící v daném okamžiku na naše smyslové orgány
- ve vnímání rozlišujeme - **vjemy** – znamená obraz předmětu nebo procesu jako celku (př. vjem jablka)
 - **počítky** – znamená obraz některého jednotlivého znaku vnímaného předmětu (př. počítka červené barvy)
- orgán, kterým vnímáme nazýváme **analýzátor** – skládá se z receptoru, dostředivé nervové dráhy a centra v mozkové kůře (př. zrak, sluch, chuť, čich, kožní analyzátor,..). Jednotlivé analyzátory se spojují k dokonalejšímu ucelenějšímu vnímání skutečnosti.

Představa = názorný obraz něčeho co v daném okamžiku nepůsobí na naše receptory

- je obraz, který produkuje něco, co je nám známo, co jsme v dané podobě již vnímali

Fantazie = jsou obrazy něčeho pro nás relativně nového

- Rekonstruuující fantazie – vytváření představ na základě slovního popisu (při učení historie)
- Tvůrčí fantazie – vytváření nových představ (v umělecké tvorbě)
- Bezděčná fantazie – představy se vybavují sami (snění za dne, sny ve spánku)
- Záměrná fantazie – je řízena uvědomělým záměrem (představit si stroj podle výkresu)

Řeč a myšlení

Řeč – se vyvinula u člověka v procesu společné práce

- slouží ke komunikaci, působení (příkazem), dorozumění a sdělování a předávání zkušeností

Myšlení – je zprostředkované a zobecňující poznání skutečnosti, zejména jejich podstatných vjemů a znaků

- je nejen poznáním ale i řešením problémů
- je spjato s řečí

Procesy emoční a volní

Emoční procesy - vyjadřují vztah, postoj, hodnocení člověka ve vztahu k osobám, věcem, událostem a činnostem

- k emocím patří i stavy (nálady) a vlastnosti
- emoce se projevují v pohybech obličeje (mimika smíchu), v pohybech

celého těla (pantomimika), ve zbarvení hlasu, ve změnách funkce vnitřních orgánů (bušení srdce, zrudnutí)

Volní procesy – jsou projevem vysoce vyvinuté nervové aoutoregulace

- souvisí s ostatními psychic. procesy- s motivy, schopnosti a charakterem člověka, s jeho výchovou a prostředím, ve kterém se člověk vyvíjí
- jsou výsledkem formování celé osobnosti (př. rozhodování)

OTÁZKA Č. 9

Metody psychologie

Andrea Valová

Metoda- vědecký nebo účelný postup

Metody psychologie slouží ke sběru empirických dat a k jejich vyhodnocování (měření, posuzování, interpretování).

Mezi výzkumné metody patří:

Pozorování- je metoda, kterou sledujeme člověka a jeho projevy bez zásahu psychologa a zaznamenáváme je. Pozorování můžeme dělit na metodu:

Extrospekce-pozorování vnějších projevů člověka v přirozených nebo speciálně upravených situacích

Introspekce- pozorování vlastních vnitřních psychických jevů

Experiment- je vědecká metoda, ve které záměrně zasahujeme do podmínek a vlivů na zkoumanou osobu tak, aby všechny proměnné byly kontrolovány a ze změn se daly kvantitativně vyjádřit souvislosti. Při této metodě výzkumu využíváme dalších výzkumných metod a technik (dotazníky, rozhovor, analýza výsledku činnosti, analýza slovních projevů atd.) Pokus do psychologie uvedli Jan Purkyně, Weber, Wundt a jiní.

Podstatné znaky pokusu jsou stálost podmínek, možnost tyto podmínky plánovitě změnit, možnost opakování pokusu, přesný popis podmínek a postupu.

Explorační (zjišťující) metody- jsou to zejména sociálně- psychologické výzkumné metody, které v psychologii slouží ke sběru dat, využívají různých technik (např. explorační rozhovory, dotazníky, testy apod.) například:

Sociometrie: slouží ke zjišťování a analýze vztahů mezi členy malých skupin, a to preferenčními volbami

Obsahová analýza: zkoumá výskyt určitých témat v médiích a jinde, slouží k charakteristice určitých jevů a jejich historických proměn (např. pornografie), může sloužit také k identifikaci autor apod.

Sémantický diferenciál- slouží k měření významu různých objektů a jeho srovnávání (dotazovaný je požádán, aby popsal někoho nebo něco pomocí několika připravených škál, jejichž póly tvoří protikladná slova)

Psychodiagnostické metody- soubor metod postihujících úroveň vývoje člověka, vlastnosti jeho osobnosti, jeho aktuální stav, přítomnost symptomů a syndromů, potenciaální možnosti dalšího rozvoje (ke sběru dat se používají např. výkonové testy, testy osobnosti, rozhovor, pozorování, analýza slovních projevů, rozbor výsledků činnosti apod.)

Rozhovor-je v sociálních vědách nejužívanější výzkumná a psychodiagnostická metoda, která spočívá v dotazování. Má řadu variant, podle toho jaký je účel vyšetření (zkouška schopností pro určité povolání či studium, rozpoznání duševní poruchy, rada v manželském problému...).

Projektivní metody- rozdělují se na verbální, grafické a manipulační. Z hlediska výzkumné práce je tak kromě samotných možností jednotlivých metod také důležité, v jaké podobě získáváme výsledek, to je zda získáváme slovní odpovědi, které můžeme nahrávat či zapisovat, nebo zda je výsledek kresba či zařazení barevných kartiček. Od toho se pak mimo

jiné odvíjí také možnosti s dalšími metodami získávání dat a kombinace různých metod analýzy.

Metody na vzdálenost- psychologie ke svému výzkumu používá také ankety, kterou lze zjistit zájmy školní mládeže, její vztah k politickým otázkám, k náboženství apod.

Anketa kvantitativní- zasahuje velké množství lidí, tak aby výsledky bylo možno zpracovat statistickými metodami.

Anketa kvalitativní- vztahuje se na užší okruh lidí, kteří náleží přibližně k stejné společenské vrstvě

Jinou metodou na vzdálenost je sbírání dokumentů, jako jsou denníky, básně apod. Ty charakterizují smýšlení jedince, nebo celé skupiny lidí.

Psychologické testy: Při zpracování údajů získaných uvedenými metodami se užívá měření, posuzování a interpretování. Měření znamená přiřazení jedince v určitém znaku k určitému měřítku. Takovým znakem může být nejen škála intelektových schopností, ale také posuzovací škála př. pro živost citových projevů nebo pro náladu – od výrazně veselé k hlubokému smutku. Při užití posuzovacích škál rozlišujeme nejen kvantitativní, ale také kvalitativní rozdíly. Interpretace je ovlivněna osobnostními vlastnostmi pozorovatele jeho psychologickým vzděláním a zkušenostmi.

např. Cattelův osobnostní dotazník- slouží ke kvantitativnímu zachycení základních osobnostních rysů, včetně orientačního posouzení intelektu

Wechslerovy testy inteligence- v klinické praxi nejužívanější testy inteligence

Rorschachova projektivní zkouška- vhodná k posouzení emocionality a detekci psychopatologických fenoménů

Minesotský osobnostní dotazník- vhodný ke kvalitativnímu i kvantitativnímu postžení mnoha psychopatologických projevů

Gessův test- škála, která zachycuje vývojovou úroveň dítěte ve věku 4 týdnů až 3 let.

OTÁZKA Č. 10

Struktura a dynamika osobnosti

Miroslava Tlačbabová

Struktura osobnosti

Struktura obecně znamená stavbu nebo složení něčeho. V psychologii pak pojem struktura osobnosti vyjadřuje vnitřní uspořádání, nebo také skladbu jejích prvků, dispozic, elementů. Sem patří výkon, motivace, hodnocení, ale také schopnosti, motivy, postoje, temperament atd. Struktura poukazuje na určitý trvalejší stav, na relativně stále uspořádání. Existují různé strukturní modely osobnosti, např. psychoanalytický, faktorově analytický a další. Psychoanalytický chápe osobnost jako systém tří „psychických aparátů“ různých funkcí, které reprezentují pudy, morálka a osobní zkušenost s realitou. Faktorově analytický chápe osobnost jako systém vzájemně propojených faktorů.

Prvky struktury osobnosti představují psychické vlastnosti osobnosti, které tvoří různé třídy podle svých funkcí (schopnosti, temperament atd.) a mohou se sdružovat v určité syndromy neboli typy osobnosti. Lze odlišit strukturování horizontální (aspekty osobnosti dělíme na motivaci, schopnosti a rysy) a vertikální (tzv. vrstvy osobnosti).

Výrazy jako inteligence, svědomitost nebo extraverte – to jsou vlastnosti osobnosti, které se vzájemně prostupují a jsou přitom v pohybu a vývoji. Osobnost se v činnosti formuje a projevuje, k jejím vlastnostem docházíme od činností. Všechny činnosti osobnosti vyvěrají z těla oživeného duší. V některých činnostech má převahu tělo, v jiných duše. V přirozeném řádu neexistuje činnost, která by se děla zcela bez účasti těla, nebo zcela bez účasti duše. K tělesným schopnostem náleží např. růst, rozmnožování apod. K duševním patří poznávací a žádostivé schopnosti. Cvikem se všechny schopnosti zdokonalují tak, že činnost dříve obtížná se stává snadnou a příjemnou. Cvik i učení zanechává ve schopnostech trvalé stopy, které nazýváme „dovednosti a návyky“. Jednotlivé schopnosti jsou lidem vrozeny v různém stupni. Čím více schopností má člověk vrozeno ve vynikajícím stupni, tím má větší nadání. Nadání se projevuje zájmem o přiměřenou činnost. Jestliže nadání čili vloha je dosti silná a je podporována vhodným prostředím, dosáhne takový jedinec vynikajících výkonů. Jen nejsilnější vlohy se projeví i v nepříznivém prostředí. K vrozenému vybavení osobnosti patří také temperament. Je to vrozená reaktivnost nervového systému, citová vzrušivost a pohybové tempo osobnosti. Temperament nemůžeme změnit, ale můžeme se naučit jej ovládat.

K získanému vybavení osobnosti náleží charakter a smýšlení. Charakter znamená trvalé zaměření lidské vůle k sledování mravního dobra. Nebo v širším smyslu houževnaté sledování určitého cíle. Jedná se o soubor vlastností tělesných i duševních, které jsou vlastní určité osobě. Tato vlastnost je získaná převážně výchovou.

Složkou každé osobnosti je také vědomí. Jestliže je vědomí duševní chorobou porušeno, mizí nejpodstatnější projev osobnosti a člověk přestává být plnoprávnou lidskou osobností.

Dynamika osobnosti

Dynamika znamená sílu, dynamika osobnosti vyjadřuje téma sil, které hýbou osobností a určují její chování. Základní funkční prvky dynamiky osobnosti jsou motivy, které jsou

zároveň složkou její struktury. V psychologii osobnosti se koncepty struktury a dynamiky osobnosti překrývají: ve struktuře osobnosti jsou obsaženy výkonové, dynamické a jiné prvky jako dispozice komplexních a vzájemně závislých projevů osobnosti, dynamika je téma motivů chování člověka a problémů, které s tím souvisejí, zejména principů, jež stojí za těmito motivy.

OTÁZKA Č. 11

Motivace

Lenka Havelková

Motivace je psychický proces vedoucí k energetizaci organismu. Motivace usměrňuje naše chování a jednání pro dosažení určitého cíle. Vyjadřuje souhrn všech skutečností – radost, zvědavost, pozitivní pocity, radostné očekávání, které podporují nebo tlumí jedince, aby něco konal nebo nekonal.

Motivy jsou osobní příčiny určitého chování – jsou to pohnutky, psychologické příčiny reakcí, činností a jednání člověka zaměřené na uspokojování určitých potřeb.

Za základní formu motivů jsou pokládány potřeby, ostatní formy se vyvíjejí z potřeb. Potřeba je stav nedostatku nebo nadbytku něčeho, co nás vede k činnostem, jimiž tuto potřebu uspokojujeme. Potřeby dělíme na:

- **biologické** (primární, vrozené) - potřeba dýchání, potravy, bezpečí, spánku apod.
- **sociální** (získané) - kulturní (vzdělání, kulturní život apod.) a psychické (radost, štěstí, láska apod.)

Americký psycholog Abraham Maslow je autorem stupňovitého řazení potřeb, které v hierarchickém systému organizoval podle jejich naléhavosti pro člověka. Potřeby vyšší se objevuje až po uspokojení potřeb nižších. Člověk má obvykle potřebu seberealizace, pokud není hladový, je v bezpečí, milován a uznáván. Např. člověk netouží po nových závěsech do pokoje nebo obraze (5. stupeň), když je ohrožován nějakou katastrofou nebo je hladový (nenaplněný 1. a 2. stupeň).

V knize „Motivace osobnosti“ Maslow rozdělil potřeby do pěti úrovní, a to od nejnižších po nejvyšší

1. fyziologické potřeby – k nim patří žízeň, hlad, sex, spánek..
2. potřeba bezpečí, jistoty – jistota, stabilita, spolehlivost..
3. potřeba lásky, sounáležitosti – potřeba někam patřit
4. potřeba uznání, úcty – potřeba dosažení úspěšného výkonu
5. potřeba seberealizace – týká se žádosti člověka po sebenaplnění

Potřeby, které spadají do prvních čtyř úrovní hierarchie, Maslow souhrně označuje jako nedostatkové neboli deficientní (D-potřeby).

Tyto pohnutky fungují na principu udržování vnitřní tělesné nebo psychické rovnováhy.

Maslow je dělí na vyšší a nižší, k nižším patří fyziologické potřeby – potřeby bezpečí, k vyšším patří potřeby lásky, sounáležitosti a uznání.

Maslowova hierarchie potřeby vysvětluje, proč se člověk, který má prázdný žaludek nestará o lásku, vědecké či filozofické problémy.

Maslowova teorie umožňuje porozumět tomu, proč se někteří lidé vzdávají prestižního, ale časově náročného povolání, hrozí-li jim rozvod a ztráta rodinného zázemí."

Další motivy

- **Pud** - vrozená pohnutka činnosti, označení pro energii nebo cílenou činnost až nutkání (pud pohlavní, mateřský apod.)
- **Zájem** - získaný motiv, který se projevuje kladným vztahem člověka k předmětům nebo činnostem, které ho upoutávají po stránce poznávací nebo citové. Vyhraněný zájem označujeme pojmem záliba.
- **Aspirace** (ambice) - snaha o sebeuplatnění, vyniknutí. Někdy se označuje také jako ctižádost.
- **Cíl** - uvědomělý směr aktivity, když chceme něčeho dosáhnout, něco vykonat, něčemu se vyhnout, něco dělat či nedělat apod.
- **Ideály** - jsou vzorové cíle, např. ideál životního partnera, způsobu života apod.
- **Zvyk** - tendence vykonávat za určitých okolností určitou činnost.

Jana Telcová (2002, s. 69) uvádí tuto definici motivace: „*Motivací rozumíme zdroj aktivity... Vnější motivace je v porovnání s následující méně účinná. V zásadě se jedná o to, že jedinec je na základě vnějších podmínek nucen se určitou činností zabývat. Vnitřní motivace znamená, že jedincova pohnutka vykonávat určitou konkrétní činnost vychází z jeho vlastní vůle. Přitom se uplatňují jeho empirie, hodnotový systém, zájmy, aspirace, znalosti, vědomosti, dovednosti, cíle.*

Hans Loewe (1977, s. 43-44) hovoří o motivaci takto: „*Motivací rozumíme mechanismus motivů (pohnutek) různého druhu, který vzniká v nějakém interiorizačním procesu a podmiňuje jednání člověka (jeho výkonové a sociální chování). Uvnitř motivovaného mechanismu rozlišujeme motivace habituální (postoj) a aktuální.“* emocionalita aj.“

Motivace je tedy určitý soubor pohnutek (důvodů), které ovlivňují naše chování a jednání ve vztahu k činnostem, k sobě samým i k našemu okolí. Motivy jsou dvojího typu: vnitřní a vnější. Pro harmonickou osobnost je důležité, aby se nacházely v rovnováze. Pro efektivní vzdělávání je podstatná vnitřní motivace a kladný postoj ke studiu.

OTÁZKA Č. 12

Schopnosti, inteligence, kreativita.

Valendová Žaneta

SCHOPNOSTI

Schopnosti chápeme jako vlastnosti osobnosti, které jsou podmínkou správného a úspěšného vykonávání určité činnosti. Člověk se s hotovými schopnostmi nerodí, ale vytváří si je pomocí činnosti. Je to například ve hře, sportu, učení a práci. Vlohy (dispozice) jsou vrozené struktury pro rozvoj schopností. Vlohy samy o sobě schopnosti neurčují. Tedy pokud člověk, který má přirozené vlohy, nebude vykonávat příslušnou činnost, schopnosti se u něj neprojeví.

Máme tři druhy schopností. Rozumové schopnosti (intelektové), senzomotorické schopnosti a umělecké schopnosti. Senzomotorické schopnosti se mohou projevovat na úrovni jemné motoriky (zručnost) a hrubé motoriky (obratnost). Umělecké schopnosti nemusí být zastoupeny u každého. Jsou to například výtvarné, hudební, literární a herecké schopnosti.

INTELIGENCE

Inteligence je nejznámější obecnou schopností. Inteligenci měří psychologové pomocí inteligenčních testů v jednotkách IQ (intelligenční kvocient). Měření inteligence pomocí psychologických testů je odborná psychologická práce a má ji vykonávat jen psycholog. Test inteligence se skládá ze tří částí: verbální, neverbální (práce s obrázky, znaky) a perforační část (manipulace s předměty). Psycholog za ni nese plnou odpovědnost.

IQ	klasifikace	Procento populace
130 a výše	Značně nadprůměrná	2,2
120-129	Nadprůměrná	6,7
110-119	Mírně nadprůměrná	16,1
90-109	Průměrná	50,0
80-89	Podprůměrná	16,1
70-79	Značný podprůměr	6,7
69 a níže	Slabomyslnost (oligofrenie)	2,2

KREATIVITA (TVOŘIVOST)

Kreativní schopností označujeme takovou myšlenkovou produkci, která přináší nové, originální a užitečné hodnoty, mající charakter novosti či objevu. Podstatou je heuristické (objevné) myšlení. Naproti tomu je myšlení algoritmické). Algoritmické myšlení postupuje podle přesně určeného předpisu. Algoritmická činnost tvořivost nevyžaduje. Nemůžeme ale odtrhnout heuristické myšlení od algoritmického. V psychologických výzkumech tvořivosti se dochází k různým faktorům, které kreativitu podmiňují.

Faktor originality - projevuje se v neobvyklosti, překvapivosti nebo novosti.

Faktor fluence - schopnost pohotově produkovat co nejvíce požadovaných myšlenkových obsahů.

Faktor flexibility - schopnost pružného přeskupování různých řešení v určité problémové situaci.

Faktor citlivosti - důležitý k rozpoznání problému. Musíme si všimnout a postřehnout souvislostí, které jiní lidé nepozorují

Faktor redefinice – formulovat problém, aby se dal výhodněji řešit. Zbavit se tradičních a konvenčních postupů v situacích, kde nejsou efektivní.

Faktor elaborace – vypracování detailů. Promyšlení jednotlivých částí vzhledem k celku, propracování celků vzhledem k funkčním cílům a dovést činnost do konce.

OTÁZKA Č. 13

Temperament, charakter, volní procesy

Temperament

Temperament je soubor vrozených vlastností projevujících se způsobem reagování, chování z prožívání. Je spjat s vzrušivostí – tj. mírou odpovědi organismu na různé podněty a zároveň je to tendence organismu měnit nálady. Temperament není ovlivnitelný. Je to subjektivní způsob, proces a styl vyrovnávání se s dynamickými změnami prostředí.

Lidé se navzájem liší nejen obsahem svého duševního života (vnímáním, pamatováním, myšlením, zájmy), ale i formou – reakcemi na podněty. Temperament tedy určuje dynamiku celého prožívání a chování osobnosti.

Dynamika prožívání je tempo průběhu a střídání psychických procesů, stavů, činností a jednání a jejich intenzitou. Prožívání se liší:

1. rychlostí a intenzitou reakcí člověka na různé podněty
2. délkou trvání
3. projevem prožívaného navenek

Lidé si odedávna všímali, že ostatní reagují různě na určité podněty, a tak vznikaly snahy jedince vměstnat do určitého typu.

1. **Konstituční přístupy k temperamentu**

Zde je rozdělení do tří skupin podle tělesné stavby (má to kořeny ve starověku v Indii (slonice, gazela, ...))

- a) štíhlý
- b) střední
- c) široký

Z tohoto mimo jiné vycházeli Kretschmer a Sheldon. Předpokládali, že dle vzhledu můžeme dopředu vymezit i chování jedince.

2. Hippokratova typologie temperamentu

Hippokrates (asi 460 – 370 př. n. l.) naivně hovořil o čtyřech tělesných šťávách, jejichž poměr určuje reakce na okolí. Rozdělil temperament na čtyři typy, které byly později rozvíjeny později badateli (Galénos, Jung, Eysenck, Pavlov, Kretschmer, Sheldon, ...).

sangvinik (krev)- vyznačuje se především přiměřenou reaktivitou, na slabé podněty reaguje slabě, na silné silně, dominuje u něho reakce typu „slaměný oheň“, tj. rychlé odeznívání zážitku a rychlé změny zaměření; je přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, ale poněkud nestálý a lehkovážný, vesele laděný, optimistický, jeho prožitky jsou spíše mělké a stejně tak jeho city – emočně stabilně extrovert.

flegmatik (hlen, sliz) – je emočně celkem vyrovnaný, navenek se jeví jako lhostejný, vzrušují

jen velmi silné podněty, vykazuje stálost, vcelku spokojenost, klid až chladnokrevnost či naopak apatii, hlubší vztahy má jen k vybraným osobám, je spíše pasivní bez velkých životních ambicí a požadavků, nemá rád změny a pohybově je spíše úsporný – emočně stabilní introvert.

melancholik (černá žluč) – vyznačuje se hlubokými prožitky a spíše smutným laděním, pesimismem a strachem z budoucnosti, život je pro něj často obtížný, usiluje o klid a nesnáší vypjaté situace, vzruchy, hlučnost, jeho city jsou trvalé, ale jejich intenzita se neprojevuje navenek, žije spíše vnitřně, obtížně navazuje kontakty, vztahy, které naváže, jsou trvalé a hluboké – emočně labilní introvert.

choleric (žluč) – je silně vzrušivý, má sklon k výbuchům a k agresi, těžko se ovládá a reaguje často impulzivně, nerozvážně, má sklon „prorážet hlavou zed“, je netrpělivý, panovačný, vyžaduje často od jiných ústupky, je egocentrický, soužití s ním je obtížné, emočně je labilní, city jsou u něho vyvolány snadno, navenek reaguje rychle, silně, často bez zábran – emočně labilní extrovert.

3. Psychofyzilogická koncepce – I. P. Pavlov

Nositel Nobelovy ceny za medicínu a fyziologii z roku 1904. Zabýval se reakcemi na podněty, jak mohou být silné, vyvážené, rychlé (jak rychle přejdeme z útluhu k podráždění a naopak) – tato teorie má vztah k Hippokratově rozřazení.

Zkoumá Sílu(silný x slabý), vyváženost(vyrovnaný x nevyrovnaný) a pohyblivost (pohyblivý x pomalý)

Rozdělení podle těchto tří aspektů:

sangvinik – silný, vyrovnaný, pohyblivý

flegmatik – silný, vyrovnaný, pomalý

choleric – silný, nevyrovnaný, pohyblivý či pomalý (převaha vzruch nad útlumem)

melancholik – slabý (snížená schopnost nervových proces)

4. Typologie podle Carla Gustava Junga

Carl Gustav Jung (1875 – 1961) položil základy dělení temperamentu v závislosti na přístupu k okolnímu světu.

- introvert - člověk žijící především svým vnitřním životem, avšak velmi vnímavý ke svému okolí, přemýšlivý, empatický pozorovatel, rovnovážný ve svém jednání a opatrný ve svých citech, sklon k mlčenlivosti v případě neexistence relevantního problému, preferuje nepřímou komunikaci (email, dopisy, SMS) před hovorem. V společnosti preferuje menší skupinky (méně než 5 – 10 osob) introvertních lidí. **V případě nutnosti je po určitou dobu schopen se chovat extrovertně.**

- extrovert – člověk žijící navenek - povrchní a spontánní ⇒ snadno komunikuje a dokáže zahajovat a udržovat i hovor „o ničem“, jedná rozhodně a rychle až zbrkle, po citové stránce je velmi otevřený ale jeho city jsou povrchní a je méně vnímavý ke svému okolí. Ke spokojenosti potřebuje být v centru dění, nejlépe i pozornosti, tudíž se rád objevuje na akcích s větším množstvím lidí.

Objevuje se často mýtus, že introvertní osobnost je nevnímavá ke svému okolí a naopak extrovertní velmi všímavá. Ve skutečnosti je to však obráceně – extrovertní osobnost je sice schopna vjemy ze svého okolí vnímat ve velkém množství, ale méně intenzivně. Důvodem

vytrvalého přežívání tohoto mýtu je skutečnost, že introvertní jedinec si sice všímá mnohem více detailů. Ale nechává si je pro sebe. Zároveň však vysoká kvalita vjemů způsobuje problémy s přetížením vnitřního myšlenkového procesu a pocitu zmatenosti, vyčerpání. Míra introverce též roste s narůstajícím intelektem.

Poměr introvertů a extrovertů v populaci je přibližně 1:3.

5. Typologie Ernsta Kretschmera (1888 - 1964)

Vychází ze vztahu mezi tělesnou konstitucí a temperamentu, navazující na Hippokratovu konstituční typologii. Podle určitých rysů těla vypracoval typologii osobností a nemocí, ke kterým jsou tyto osobnosti ohrožovány:

- pyknik – cyklotytní typ – stavba těla: menší zakulacená postava, slabé svalstvo, kulatá hlava, vyklenuté břicho

psychické vlastnosti: střídá nálady, otevřený, společenský, realistický

nemoci: maniodepresivní duševní choroby (střídání nálad bez vnější příčiny - nálady jsou nepřírodně dlouhé a nedají se ovlivnit vůlí.

- astetik (leptosom) – schizotytní typ – stavba těla: vysoký, štíhlý, úzká ramena, slabé svalstvo, ostrý profil

psychické vlastnosti: uzavřený, jednostranně zaměřený, idealista, málo přizpůsobivý

nemoci: schizofrenie (bludné představy, halucinace, rozpad osobnosti).

- Atletik (ixotyn) – viskózní typ – stavba těla: silně vyvinutá kostra, výrazné svalstvo široký hrudník, menší lebka s protáhlým obličejem

psychické vlastnosti: klidný, přizpůsobivý, těžkopádný

nemoci: není průkazný sklon k některým duševním chorobám.

Tato typologie byla později vyvrácena.

6. Temperament podle Sheldona

Sheldon (1898 – 1977) vychází ze studia chování zdravých osob – vysokoškoláků. Na základě změření tělesných forem vytvořil temperamentální vlastnosti. Sheldon za základ považuje rozdílné poměry ve vývoji zárodečných blan. Z blán se vyvíjí orgány a vše to ovlivňuje tělesnou stavbu a tím i temperament.

- endomorf = viscerotonní temperament – silný, kulatější, uvolněné držení těla, záliba v jídle, pomalu reaguje, je rád ve společnosti druhých.
- mezomorf = somattonní temperament – svalovitý, bez tuku, sebejisté držení těla, energický, chce dominovat, záliba v dobro- družství, miluje riziko a napětí.
- Ektomorf = cerebrotónní temperament – jemný, tenký, napjaté držení těla, rychle reaguje, miluje soukromí, nejistý, duševní kontrola.

7. Psychometrické vymezení T - Eysneck

Eysneck (1916 – 1997) vychází z Junga, navazuje na Pavlova a Kretschmera. Snaží se o komplexní pohled (Eysneckův osobnostní dotazník).

Vytvořil tři na sobě nezávislé temperamentní vlastnosti:

- dimenze extrovert / introvert

a) extrovert – sklon ke družnosti, komunikativní, lehkomyšlný, povrchní, má rád změnu, pohotový, bezprostřední, impulsivní, má sklon k agresivitě a rychle zapomene.

b) introvert – opak

- dimenze neuroticismus – kontinuální škála od lability do stability, emocionální stabilita = dobrá psychická stálost

neuroticismus = přecitlivělost, nedostatek důvěry, psycho – - somatické potíže, napětí

- dimenze psychitismus – zabývá nakolik a v jaké míře a kvalitě u člověka vystupují rysy a tendence k nemocem (agresivita, výstřednost).

Charakter

Toto slovo pochází z řečtiny a znamená trvalý a výrazný znak. Charakter se podílí na kontrole a řízení chování člověka podle morálních společenských požadavků. Rozvíjí se také působením výchovy a dalších sociálních vlivů – hovoříme o získaném charakteru.

Je to soubor vlastností nebo rysů osobnosti, které vyjadřují

- vztah k lidem – taktnost, bezohlednost, sobectví + vztah k sociálním skupinám (rodiny, třída, ...)
- vytrvalost – vlastnost vůle + odolnost k zátěži
- kontrola temperamentových vlastností
- vztah k sobě – sebehodnocení, sebepojetí
- svědomí = systém autoregulace = systém morální kontroly = SUPEREGO, je to hlavní složka charakteru.

Charakterové vlastnosti úzce souvisí s morálními aspekty a obsahují:

- poznávací složku – např. to, že víme, že něco může druhému ublížit
- motivně – emoční složku – souvisí s potřebou činnosti, styku

- sociální dovednosti – např. Empatie

Kohlberg (1927 – 1987) rozlišuje 3 hlavní stádia morálního vývoje:

1. předkonvenční úroveň – raná, dítě se chová bez ohledu na ostatní, poslouchá jen kvůli odměně nebo trestu
2. konvenční úroveň – dítě se přizpůsobilo požadavkům výchovy a řídí se tím, co se od něj očekává
3. postkonvenční úroveň – autonomní, člověk se řídí normami a zásadami, které zvnitřnil a zpracoval

Je autonomní, kdy člověk dosáhne všech stádií, závisí na sociálních interakcích, jak je schopen myslet a rozumově zpracovávat.

Máme 5 typů charakterů:

1. amorální typ – výrazný egoismus bez vnitřních zábran, impulsivní, v dospělosti psychopatická osobnost
2. prospěšný typ – člověk zvnitřňuje princip, jak se má chovat (chci být jako lidé kolem mě – psychika mladšího školního věku)
3. konformní typ – stejné jako u prospěšného typu, ale je v něm méně impulsivnosti a egoismu
4. iracionálně – vědomý typ – zvnitřněny abstraktní pojmy (statečnost – svérázné pojetí, na základě emočního vztahu – slepá morálka)
5. racionálně – altruistický typ – jednání realisticky morální s ohledem na důsledky, sociální dopad, egoistické sklony ustupují do pozadí.

Volní procesy

Jsou to takové psychické procesy, které spočívají v uvědomělém zaměření, soustředění na dosažení vytyčeného cíle.

Setkáváme se zde s pojmem vůle – označujeme tak soubor psychických procesů a vlastností, které vedou k dosažení cílů, zvláště v situacích, kdy je potřeba překonávat překážky. Síla vůle se pozná podle toho, kolik překážek je člověk schopen překonat, aby dosáhl cíle. Po dosažení cíle prožíváme uklidnění a pocit hlubokého uspokojení.

Vlastnosti člověka s pevnou vůlí jsou rozhodnost, cílevědomost, iniciativa, trpělivost, vytrvalost, zodpovědnost. Člověk na rozdíl od zvířat si dokáže stanovit jasný cíl a dosáhnout jej.

Postoj člověka k plnění úkolů (je vyjádřen slovy “JÁ CHCI” nebo “JÁ MUSÍM”)

1. Důležitá je dobrá motivace a člověk chce stanoveného cíle dosáhnout
2. Cesty k cíli s vědomím “musím” bývají obtížnější, protože první, kterou je nutné překonat je počáteční nechuť
3. Nejobtížnější je cesta k cíli spojená s pokynem z vnějšku “ty musíš”. Chybí pocit svobodného rozhodnutí a tudíž cesta ke splnění cíle je méně radostná, protože řadu činností dělá člověk s nechtí. Může pomoci pochopení významu uloženého úkolu a snaha o ztotožnění se s ním.

Průběh volního jednání:

- jednodušší forma: jasný cíl, který si jedinec uvědomuje

- složitější forma má několik stádií:

1. vytyčení cíle (není jasný a předem daný, je třeba ho hledat)
2. posuzování motivů (vnitřních a vnějších)
3. rozhodnutí (pro jeden cíl, uvědomění si cesty k jeho dosažení, včetně překážek)
4. uskutečnění – velký význam má důsledná kontrola činnosti a překonávání překážek -to znamená vidět, rozeznat a posoudit správné a nesprávné kroky a včas provést korekci
5. Kontrola činnosti (na závěr i v průběhu) - položení si otázky Podařilo se opravdu uskutečnit původní záměr?

Volní procesy jsou nedílně spjaty s:

- fantazijními představami
- myšlením
- city
- řečí

OTÁZKA Č. 14

EMOCE

Martin Svoboda

Emoce neboli cit se řadí mezi psychologické procesy. Hodnotí skutečnosti, události, situace a výsledky činností dle subjektivního stavu a vztahu k hodnocenému. Vyvolávají a ovlivňují pak další psychologické procesy. Emoce máme ve velké míře díky evolučnímu vývoji. V tomto smyslu jsou to jakési kódy, které nám pomáhají v přežití v daném prostředí.

Rozlišujeme několik druhů emocí. Například Afekty. Jedná se o emoce ve vztahu k negativním citům. Estetické emoce, které hodnotí a vyjadřují vkus člověka. Emoce morální vystupují ve vztahu k morálce společnosti. Intelektuální emoce jsou zaměřené na překonávání překážek a problémů.

Jak emoce vznikají?

Externí stimul se k nám dostává pomocí našich smyslů a stává se podnětem vnitřním.

Existuje několik teorií o tom, jak z podnětu vzniká emoce.

James-Langova teorie říká, že po podnětu nejdříve nastane fyziologická změna, která je nějaký způsobem interpretována a až na jejím základě vzniká emoce.

Schachter-Singerova teorie je poměrně podobná. Rozdíl obou přístupů je zhruba následující: jestliže nás někdo vyleká, změní se naše fyziologie: například zkoprníme. Podle Jamese-Langa tuto fyziologickou změnu interpretujeme tak, že naše tělo je připraveno prchnout a na základě toho nám vzniká emoce strachu. Podle Schachtera-Singera zapojujeme myšlení, tj. identifikujeme příčinu a vyhodnocuje situaci jako takovou, ve které je adekvátní emoce strach.

Lazarusova teorie říká, že po podnětu nejdříve přichází myšlení a na základě výsledku myšlení současně vzniká emoce a fyziologická změna.

Cannon-Bardova teorie tvrdí, že po podnětu následně a současně vznikají fyziologické změny i emoce.

Teorie změny výrazu (Facial Feedback Theory) je pouze třístupňový proces: podnět - změna výrazu tváře - výsledná emoce. To jest, jestliže se mračíme, zažíváme smutek, jestliže se smějeme, zažíváme radost. Jsou to výrazy tváře, které dávají pokyn mozku, jaké má mít emoce.

Z těchto teorií tedy vyplývá, že po podnětu vstupuje do hry myšlení, fyziologické reakce (z nichž jedou z nich je mimika) a emoce. Změny nastávají ve všech třech složkách, bohužel je těžké určit přesné pořadí těchto změn.

Kde emoce vznikají?

Je prokázáno, že emoce jsou zpracovávány, zprostředkovány jednou z částí mozku - limbickým systémem. Ten je spjat s autonomní nervovou soustavou, která řídí hladké svaly, tím ovlivňuje krevní tlak, tep, zažívací soustavu, velikost oční panenky. Autonomní nervová soustava také řídí činnost našich žláz. Což vysvětluje, proč začne bušit srdce, svírat se žaludek, nebo zrudneme.

Druhy emocí

Existuje velké množství emocí: hněv, odvaha, beznaděj, touha, láska, smutek, naděje, nenávisť, strach, sklíčenost, stud, překvapení, vztek, úzkost, slast, štěstí, odpor, rozjařenost. Některé z nich jsou ovlivněny kulturními normami či sociálním prostředím, ve kterém se jejich nositel pohybuje.

Existuje několik základních emocí, které nejsou kulturně podmíněny, avšak jsou univerzální pro člověka jako biologický druh. Od té doby se k tomuto tématu vyjádřilo více vědeckých, kteří představili různá pojmenování a lehce odlišný počet základních emocí.

Hněv = Silná afektivní reakce na urážku, frustraci apod.; méně výrazný než vztek. Projevy hněvu nejčastěji narušují vztahy mezi lidmi. Mohou vést k izolaci a bolestné osamělosti. I když projevy hněvu mají často svůj důvod, jsou většinou přehnané a

nepřiměřené situaci, která je vyvolala. Z hlediska náboženského bývá odsuzován jako hřích, např. katolická nauka jej považuje za jeden ze sedmi hlavních hříchů.

Mírumilovnost = opak hněvu. Znamená trpělivost, schopnost snášet, otužilost, shovívavost, vyrovnanost. Odolnost snášet utrpení dosažené sebeovládáním, umírněností a zdrženlivostí. Vyřešení konfliktu mírumilovně, i když se druhá strana uchýlí k násilí. Schopnost odpustit.

Odpor = Vyjádření krajní formy nesympatie až fobie

Smutek = Stav nálady, vyjadřující ztrátu věci či osob blízkých, nebo obecně pocit negativní situace. Je opakem veselosti. Smutek z trvalé ztráty něčeho velmi významného je vystupňován v žal, tedy smutek akcentovaný zoufalstvím nad nenávratnem nejvyšší hodnoty. Nevypřádá-li se člověk s žalem, může se propadat depresi.

Strach = pocit znepokojení z blížících se problémů; nepříjemný zážitek s neurovegetativními dopady, zpravidla zblednutím, chvěním, zrychleným dýcháním, bušením srdce, zvýšením krevního tlaku a pohotovostí k obraně nebo útěku. Jde o normální reakci na skutečné nebezpečí nebo ohrožení. Strach motivuje k vyhnutí se zlu nebo k útěku před ním. Kde to není možné, tam se často strach mění na agresi. Strach se vyvíjí s věkem, od jednoduchých úlekových reakcí kojence, k reakcím na složitější situace (neznámé prostředí, nečekaný smyslový podnět). Strach se postupně mění s prožitými zkušenostmi a více se váže na představivost.

Stud = obrana vlastní intimity, varování před tím, co by ji mohlo narušit, anebo aktuální pocit zahanbení před sebou samým. Jedná se o psychofyzický a často mimovolný jev, který se může projevit zrudnutím ve tváři. Fyziologické souvislosti studu nejsou zatím prozkoumány. Jako takový není stud důsledkem mravní výchovy, nýbrž spíše předpokladem skutečné mravnosti. Výchova může ovlivnit rozsah a způsoby projevení studu, může je usměrňovat, podporovat nebo potlačovat, stud sám však není produktem výchovy.

Základní emoce jsou spjaty s mimickými výrazy tváře. Mikrovýrazy, drobné mimické pohyby, které trvají méně, než čtvrtinu sekundy, se objevují na naší tváři nezávisle na naší vůli, mohou být spolehlivým detektorem příslušných emocí, se kterými jsou

napevno spjaty. Ačkoliv většina lidí neumí tyto mikrovýrazy ve tváři druhého zachytit a správně interpretovat, lze každého naučit, aby je upozoroval snadno.

Emoce ale můžeme rozdělit i podle délky jejich trvání a kvality.

Afekty

Intenzivní a prudké emoční reakce na různé. Vyznačují se rychlým vznikem, bouřlivým průběhem, krátkým trváním a nedostatkem racionální kontroly jednání. Mají tendence k okamžitému jednání („vybití“). Nedojde-li k „vybití“ afektu, dojde k jeho městnání a hrozí, že i nepatrný zážitek vyvolá bouřlivou reakci, popř. stav úzkosti.

Nálady

Nálady vyjadřují trvalejší pohotovost emoční reakce. Vyznačují se malou intenzitou a delším trváním. Ovlivňují stupeň, ráz a trvání ostatních psychických funkcí jako je pozornost, paměť, motivace, myšlení, chování, zájmy, postoje atd.

Dlouhodobé citové vztahy

Dlouhodobé emoční vztahy, v intenzivní formě tzv. vášně, jsou dlouhodobé, trvalé city, které jsou zaměřeny ke konkrétní bytosti (například láska k určitému člověku, „domácímu mazlíčkovi“), věci (například láska k plyšovému medvídkovi, autu ...), ideji (například náboženské ...) či aktivitě (například filatelie, volejbal ...).

Emoce můžeme dále rozdělit podle kvality na nižší emoce (radost, smutek, aj.) a vyšší emoce (intelektuální, sociální aj.).

Nižší emoce

Jsou spojeny s instinkty a pudy. Řadíme mezi ně city somatické (například pocit únavy a bolesti) a city obranné či útočné, které slouží jako obranný mechanismus proti zevním vlivům. Nižší emoce mohou mít podobu afektu, nálady i dlouhodobého emočního stavu. Na rozdíl od

zvířat jsou u lidí instinktivní a pudové projevy a s nimi spojené emoční stavy racionálně kontrolovány a kultivovány (vytříbeny).

Vyšší emoce

Vyšší city jsou někdy označovány také jako city morální, protože jsou součástí etických, estetických, sociálních a intelektuálních postojů a jednání. Získávají se v průběhu života (nejsou vrozené) a jsou ovlivňovány společností. Mívají zpravidla charakter dlouhodobého emočního stavu a často bývají trvalé. Ovlivňují charakter a formát osobnosti a motivují jedince ke konkrétním typům sociálního chování.

Poruchy emocí

Poruchy dělíme na poruchy afektů a nálad a poruchy vyšších citů.

Nezvládnutý afekt

Nezvládnutý afekt se projeví nadměrnou, často agresivní, surovou reakcí. Jedinec ví, co dělá, ale nedokáže své jednání plně ovládnout.

Patický afekt

Patický afekt se vyznačuje taktéž vysokou intenzitou reakce (bouřlivý neklid, poté automatické chování a následně porucha vědomí), ale na rozdíl od nezvládnutého afektu, u jedince dochází k poruše vědomí. Vzniká nejčastěji při oslabení jedince – v alkoholickém opojení, u epilepsii, u demence, ale i u jinak „normálních“ lidí například po vyčerpání, hladovění, křivdě, ponížení

Poruchy nálad

Expanzivní nálada

Expanzivní nálada se vyznačuje zvýšenou emoční reaktivitou, která se projevuje vysokou aktivitou, energií a sebevědomím jedince. Lehčím stupněm expanzivní nálady je euforie (zvýšená spokojenost jedince).

Manická nálada

Manická nálada se projevuje veselostí až rozjařeností, zvýšenou bystrostí a postřehem nebo naopak hádavostí a podrážděností. Manická nálada se může vyskytovat například u schizofreniků.

Extatická nálada

U extatické nálady jedinec pocítuje blaho, je rozjařený, nadšený, jako u vytržení. Aktivita jedince se většinou zaměřuje pouze jedním směrem (je jednostranná) a v těch ostatních je snižena. Může se vyskytovat u lidí hysterických, postižených epilepsií ...

Apatická nálada

Při apatii dochází ke ztrátě „nálady“. Jedinec je ke všemu lhostejný, pasivní, bez iniciativy. Apatie se vyskytuje zejména u demence, deprese a v konečné fázi toxikománie.

Depresivní nálada

Základním znakem deprese je smutek, bezútěšnost, strach a zpomalení vitálních a psychomotorických funkcí. Postižení jedinci často naříkají, jsou neklidní (protože pocítují úzkost) a vyskytuje se u nich sebevražedná aktivita.

Fobie

Vtíravé strachy. Nejčastější fobie:

- agorafobie – strach z prostranství (například strach z vycházení na ulici)
- akrofobie – strach z výšek
- arachnofobie – strach z pavouků
- infarktofobie – strach z infarktu
- kancerofobie – strach z rakoviny
- kerautofobie – strach z blesku
- klaustrofobie – strach z uzavřených prostorů (například ve výtahu)
- mysofobie – strach z nečistoty
- nozofobie – strach z nemoci
- nyktofobie – strach ze tmy

- sociální fobie – strach ze sociálních situací

OTÁZKA Č. 15

Kognitivní funkce a orientace v prostředí

Jiřina Marková

Úvod

Předmětem studia kognitivní psychologie jsou mentální (myšlenkové, rozumové, duševní, psychické), ale především poznávací procesy.

Zabývá se otázkami, jak lidé vnímají informace, jak se je učí, přemýšlí o nich a jak si je pamatují. Zahrnuje také filozofii, psychologii, umělou inteligenci, neurovědy, lingvistiku a antropologii.

Vznik kognitivní psychologie

Kořeny kognitivní psychologie nacházíme v 50. letech 20. století kdy se badatelé pustili do teorie myšlení, která byla založena na komplexních reprezentacích a výpočetních procedurách.

V polovině 70. let 20. století dostává podobu vědní disciplíny díky vzniku Společnosti pro kognitivní vědu a založení časopisu Cognitive Science.

Kognitivní funkce: (poznávací funkce)

Mezi kognitivní funkce patří myšlení, inteligence a paměť

Myšlení:

Je nejjednodušší poznávací psychický proces. Umožňuje nám zprostředkované a zobecněné poznání skutečnosti. Zprostředkované poznání znamená, poznání určité skutečnosti prostřednictvím jiných skutečností (když půjdu ven a uvidím, že je všude mokro, dojde mi, že pršelo...když uvidím jen mokrou ulici, dojde mi, že projel kropící vůz)

1 - Poruchy myšlení:

a) zpomalené myšlení (útlum myšlení)

- u silného vyčerpání (fyzické i duševní vyčerpání)
- u závažnějšího somatického (tělesného onemocnění (srdce, zápal plic)
- intoxikace (otrava)
- deprese, demence (snížení intelig. schopností v průběhu vývoje)

b) překotné myšlení (zrychlené myšlení)

= myšlenkový trysk

manický stav - nenormální radostná nálada (alkoholové opojení, některé léky)

c) zabíhavé myšlení

- odbočování od hlavního tématu, děti do 13 let, fyziologicky úzkostliví lidé, lidé s velmi vysokým IQ, lidé se sníženou rozumovou úrovní

d) inkohorentní myšlení

- myšlení, kdy je porušen logický řád věci (řeči)
- agramatismus — porucha řeči, nesouvislý proud řeči
- oblužené vědomí (schizofrenie), poslední fáze demence

e) bludy

- vtíravé myšlenky, chorobně mylné přesvědčení (nemocný jim věří a nedá si je vyvrátit), a podle smyslu bludu také jedná. Nejtěžší myšlenková porucha.
- existují různé typy bludů:

- makromanické - přesvědčení o tom, že jsem superman, nadpřirozené schopnosti
- mikromanické - přesvědčení o vlastní bezvýznamnosti
- paranoidní - klade význam bezvýznamným věcem
- schizofrenie, těžké psychózy (staří lidé v domovech důchodců)
- perzekuční – blud pronásledování, jsem přesvědčen, že mě chce někdo zabít
- kverulatoří – tzv. stěžovatelský blud-jsem přesvědčen o tom, že se nám stala nějaká křivda
- hypochondrický- představa že jsem smrtelně nemocný např. že hniju za živa a nikdo mě to nevěří

f) myšlenkový záraz

- jedinec přestane myslet, slovně se vyjadřovat, není schopen vlastní myšlenky

g) bradypsychismus – myšlení je zpomalené, je totypické u mentálně retardovaných jedinců

h) obsedantní – vtíravé myšlení – nutkavé myšlenky, které se vtírají proti vlastní vůli člověka. Neubráníme se jim ikdyž víme že jsou nesmyslné

i) autistické myšlení – myšlení odtržené od reality, autista žije ve vlastním světě, nerozumí světu okolo a nekomunikuje s ním, nesnáší fyzický kontakt a mluví o sobě ve 3. Osobě

Paměť :

- poznávací psychický proces, který probíhá v čase, je to vlastnost osobnosti, schopnost osobnosti

- je základem učení, bez paměti bychom začínali stále od znovu vlastnosti paměti:

2 - Poruchy paměti:

- kvantitativní

a) hypomnézie - snížení paměťových schopností

b) hypermnézie – tzv. zvýšené pamatování – např. neurotici nemohou zapomenout nepříjemné zážitky a vzpomínky

c) amnézie – dočasná ztráta paměti na určitý časový úsek – např. po těžkém úrazu hlavy, silném citovém traumatu

- kvalitativní

a) paramnézie – neúmyslná nepřesnost paměti (zkreslené vzpomínky)

b) konfabulace – člověk si vyplňuje mezery v paměti smyšlenkami, o kterých je přesvědčen

c) bájná lhavost – sklon vymýšlet si sdělovat neskutečné události – účelově zaměřené na upoutání pozornosti

- v dětství je přirozená a sama odeznívá

Intelligence:

myšlenkový proces, který zahrnuje řešení problémů

-schopnost jedince myslet názorně nebo abstraktně, v jazykových, numerických a časově-prostorových vztazích; umožňuje zvládnutí mnoha komplexních a pomocí zvláštních skupin schopností i zcela specifických situací a úkolů

1. Lehká mentální retardace (debilita)

IQ – 52 až 86

zvládají gramotnost, v omezeném rozsahu (zvláštní škola)

samostatní, nevyžadují trvalou pomoc a dohled
přináší problémy v některých oblastech činností
zvládnou normální základní školu

2. Střední mentální retardace (imbecilita)

IQ – 36 až 51

v dospělosti mají poručníka
zvládnou základní návyky sebeobsluhy
gramotnost (číst a psát)
mohou úspěšně absolvovat pomocnou školu

3. Těžká mentální retardace (idiocie)

IQ – 20 až 35

schopni zvládnout návyky sebeobsluhy
zvládnou určitou podobu mluvené řeči (jednoslovné věty)
patlavost

4. Hluboká mentální retardace (hluboká idiocie)

IQ – 0 až 19

trvale odkázání na pomoc druhých lidí
nevyvinuté základní funkce pro přežití
postižená hrubá i jemná motorika

IQ (v bodech) stupeň inteligence procento zkoumaných případů (v %)

méně než 20 idiocie 0,1

20 - 49 imbecilita 0,5

50 - 69 debilita 1,9

70 - 79 tzv. lehká debilita 5,0

80 - 89 podprůměrná 14

90 - 109 průměrná 48

110 - 119 nadprůměrná 18

120 - 139 vynikající 11

140 a více genialita 1,5

OTÁZKA Č. 16

Percepce, představivost, fantazie, myšlení

Magdaléna Žitníková

Percepce

-percepce neboli vnímání je základním poznávacím procesem, který nám umožňuje být v kontaktu s okolním světem i se sebou samým. Vnímání je propojeno s dalšími psych.procesy, např. o předmětech, které vnímáme zároveň uvažujeme, a naše vjemy jsou ovlivněny tím, k čemu jsme při tom dospěli.

Vjem-psychický obraz objektu existující mimo naši mysl a působící v dané chvíli na naše smysly- čich. Vjem, vjem bolesti atd.

Vjemy jsou zrakové, sluchové, hmatové, chuťové a čichové- podle smyslů. Dále vjem polohy, vjem bolesti a další druhy interoceptivních (nitrotělních-např. hladina cukru v krvi).

Proces vnímání má dvě stádia: Stadium *senzorické* – přijímání informací z okolí, popř. z vnitra těla, prostřednictvím smyslových orgánů. Toto podráždění je vedeno po nervových drahách k mozku- jsou to fyziologické procesy, výsledkem jsou nejjednodušší vjemy = *počítky*. Druhé stadium je tzv. *syntetické*. V něm jsou počítky zpracovávány do větších celků, takže vnímáme celé předměty, jejich změny, pohyby a vzájemné vztahy.

Vnímání se učíme podobně jako chodit nebo mluvit. Mozek je ale pro toto učení „přeprogramován“. Vnímání je propojeno s představivostí i s našimi city. City naše vnímání zbystrují, např. co je nám citově blízké, to vnímáme rychleji. Pokud je ale cit velmi silný, může naše vnímání zkreslovat = *iluze*. Citovými faktory se vysvětlují i halucinace.

Vnímání poskytuje nezbytnou zpětnou vazbu našemu jednání. Předmětem našeho vnímání je z velké části naše jednání, jeho průběh, výsledky a následky. Naše vnímání ovlivňuje i kultura, v níž žijeme.

Představy

-představování si znamená vytváření představ.

Představa-je obraz nějakého předmětu, který není přítomen, pokud vůbec existoval nebo existuje. Funkcí představ je příprava činností, vyrovnávání vnitřního napětí, náhradní uspokojení potřeb a účast na kultuře. Experimenty dokazují, že představami v mysli manipulujeme (přibližujeme, oddalujeme). Mentální operace s představami se užívají v testech rozumových schopností, při tréninku různých činností a při psychoterapii.

Myšlení

-je psychická (vnitřní) manipulace se symboly, s představami i vjemy jakéhokoli druhu. V jednoduché formě se vyskytuje i u zvířat. Myšlenkový proces někdy vrcholí prožitkem náhlého vhledu(ahá...). Základní myšlenkové postupy jsou: *kategorizace* –zobecnění pojmu, zařazení si ho, *dedukce*- pravdivé výroky z jiných výroků a *indukce*-musíme se spokojit s pravděpodobností. Nejdůležitějším nástrojem myšlené je jazyk se svou zásobou pojmů a gramatických pravidel. Myšlení lze cvičit především jeho používáním s důrazem na přesnost, kritičnost a spontaneitu. Myšlení probíhá v souvislosti celkového prožívání osobnosti a kultury.

Fantazie

- neboli představivost

-obrazotvornost, představivost, hlavním znakem je novost vytvářených kombinací, které člověk ještě nezažil.

OTÁZKA Č. 17

Psychické funkce a procesy z aspektu patognomity

Veronika Königová

Všechny psychické funkce mohou být nějakým způsobem narušeny. Úroveň a kvalitu jednotlivých psychických funkcí zjišťuje psychologická diagnostika. Prostřednictvím vnímání poznává člověk své okolí a je spojeno s rozeznáváním percipovaných (vnímaných) objektů na základě minulé zkušenosti. Na tom se podílejí všechny poznávací procesy a **poruchy** mohou být projevem postižení různých funkcí.

- **PORUCHY VNÍMÁNÍ**

Vnímání může být ovlivněné i emocionálním stavem – vznikají *iluze* – člověk vidí to co není pravda (má pocit, že vidí číhajícího útočníka a při tom jde například o větev stromu).

Jako *iluze* může být klasifikován i **skutečný vjem**, který je *vnímán zkresleně*.

Závažnou poruchou vnímání jsou *halucinace* – klamně vjemy, o jejichž realitě je člověk na 100% přesvědčen.

Halucinace jsou typické pro určitá psychická onemocnění, např. schizofrenii.

- **PORUCHY PAMĚTI**

K poruchám paměti patří *hypomnézie a amnézie*.

Hypomnézie znamená, že je snižená paměťová výkonnost, zejména po úrazech hlavy nebo po cévní mozkové příhodě.

Amnézie to je částečná nebo úplná ztráta paměti.

- **PORUCHY MYŠLENÍ**

Poruchy myšlení jsou buď *kvantitativní* nebo *kvalitativní*.

Kvantitativní poruchy myšlení se dělí na:

Bradypsychismus to je celkové zpomalení myšlení

Tachypsychismus to je zrychlené myšlení

Kvalitativní to je:

Blud to je mylné přesvědčení, kterému nemocný věří a má vliv na jeho jednání.

- **PORUCHY ŘEČI**

Poruchy řeči to je porucha *receptivní složky* nebo *expresivní složky*.

Receptivní složky řeči člověk nerozumí mluvenému projevu.

Expresivní složky řeči člověk není schopen vyjádřit se mluveným slovem a nebo se jedná o *nemluvnost*, kdy mluvit umí, ale z psychických příčin mluvit nemůže.

- **PORUCHY EMOCÍ**

Poruchy emocí se dělí na poruchy *afektů a nálad*.

Poruchy afektu jsou patický afekt a fobie.

Patický afekt silný emoční výbuch, který je spojený s krátkodobou ztrátou paměti (člověk se může dopustit i násilného činu a neví o tom).

Fobie chorobný strach, člověk si to uvědomuje, ale nedokáže se tomu bránit.

Poruchy nálad máme:

- **depresivní nálada** smutná spojená s celkovým útlumem
- **manická nálada** nepřiměřeně veselá
- **anxiózní, úzkostná nálada** nepřiměřené obavy z neurčitého ohrožení
- **apatická nálada** naprostý nezájem

- **PORUCHY PUDŮ**

Poruchy pudů jsou: *porucha obživy, porucha sebezáchovy, porucha pohlavního pudu a porucha rodičovského pudu.*

Porucha pudu obživy se dělí na:

- **bulimii** znamená přejídání
- **anorexii** která znamená opak, odpor k jídlu

Poruchy pudu sebezáchovy sebepoškozování až sebevražedné jednání

Poruchy pohlavního pudu změna zaměření, např. na děti, tj. **pedofile** nebo zvýšení sexuálních potřeb nebo odchylným uspokojováním – **sadismus**.

Poruchy rodičovského pudu nezájem, zanedbávání, týrání vlastních dětí

- **PORUCHY VŮLE**

Poruchy vůle jsou buď **poruchy aktivní vůle** nebo **poruchy pasivní vůle**.

Poruchy aktivní vůle to je ztráta rozhodnosti.

Poruchy pasivní vůle to je neschopnost uskutečnit svá rozhodnutí.

- **PORUCHY VĚDOMÍ A POZORNOSTI**

Poruchy vědomí a pozornosti jsou **kvantitativní, kvalitativní poruchy vědomí a poruchy pozornosti**.

Kvantitativní poruchy vědomí jsou:

- **somnolence** snížená bdělost s nadměrnou spavostí
- **sopor** obtížné probuzení a po krátké době znovu usíná
- **koma** bezvědomí, člověk je neprobuditelný

Kvalitativní poruchy vědomí jsou:

- **zmatenost** narušeno vnímání i uvažování
- **delirium** narušení celkového obsahu vědomí

Poruchy pozornosti se projevují neschopností soustředit se na určitý podnět na dostatečně dlouhou dobu.

- **PORUCHY OSOBNOSTI**

Nejzávažnější je **dezintegrace** to je rozpad osobnosti, kdy dochází k narušení celistvosti osobnosti.

OTÁZKA Č. 18

Perspektivy psychologie a její využití v učitelském povolání, respektive v zaměstnání učitelek mateřských škol

Martina Veselá

STÁDIUM PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Od 3 do 6 let nastávají u dětí tělesné a psychické změny. Motorika je koordinovanější.

Od 4 let se projevuje **dominance vedoucí ruky** (nepřecvičovat násilím - vznik poruch).

MATEŘSKÁ ŠKOLA

- 1.článek v řetězci školství

Učitelky MŠ pracují podle tzv. Rámcového vzdělávacího programu (RVP), který je daný státem a podle něho si vytváří školní, a pak i třídní vzdělávací program. Musí však dodržet daná kritéria.

Učitelka MŠ musí dobře ovládat psychologii, aby mohla pracovat s dětmi. V předškolním věku nastává první "odloučení" dítěte od rodiny. Každé dítě má jiné charakterové vlastnosti, je na jiné úrovni, jinak se projevuje, proto je pro něho důležité, aby se začlenilo do kolektivu, cítilo se tam dobře a bylo co nejlépe připravené podle jeho schopností a možností pro vstup do základní školy. To je úkolem učitelek MŠ, vychovat zdravě sebevědomé a optimistické děti.

ŠKOLNÍ ZRALOST

Správně bychom měli hovořit o "přípravenosti dítěte na školu".

- somaticky zdravé

- psychicky na úrovni - rozlišujeme 3 druhy:

1) kognitivní (jméno, počty, bydliště)

2) sociální (půjčování hraček, soc. kontakt dětí)

3) emocionální (vyrovnanost)

Vada výslovnosti (rotacismus) není důvodem pro odklad

Lateralita dítěte by měla být vyhraněná (testy tleskání, sepnutí rukou, výšky atd.)

Odklad šk.docházky se provádí na základě doporučení učitelek MŠ, lékaře, pedagogicko-psychologické poradny.

MŠ je "doplňkem" rodinné výchovy, učí respektu k autoritám, samostatnosti, návykům. Většinu poznatků a dovedností by si děti měly osvojit v rodině, ale někteří rodiče se dnes nezvládají časově věnovat svým dětem. Někdy učitelka nahrazuje dětem i rodinu, pomáhá ve výchově a vzdělání více než rodina. Komunikace a spolupráce s rodiči je důležitá. Rodiče i učitelka by měly mít stejný přístup k dítěti.

Také spolupráce se ZŠ a s pedagogicko-psychologickými poradnami je velkým pomocníkem ve výchově dítěte.

VÝCHOVA

- a) **stimulační** (využívá přirozenou zvědavost, pochvalu, povzbuzení)
- b) **inhibiční** (přísnost a sankce). Po vlídném příkazu musí vždy následovat ocenění, ale i sankce mohou být taktní ("to nemohla udělat naše holčička..."), skutečně trestat by se měl jen zlý úmysl.

VÝCHOVNÉ OBTÍŽE

nechutenství (nenutit jíst), **leváctví** (vrozené, neneurotizovat), **opožděný vývoj řeči**, **hyperaktivita**, **ostýchavost**, atd....

Motivace- dovést děti k nějakému cíli, aby získali nejvíce znalostí.

Všechno se odvíjí formou **hry**- nejpřirozenější způsob, má význam pro rozvoj řeči, vnímání, představivosti, myšlení, fantazii, cvičí se také paměť a pozornost.

HRA: je úzce spjata s biolog. potřebami (aktivita, pohyb, fantazie, zkoumání).

- **tvorivé** - hra na školu, lékaře
- **pohybové** – míčové hry..
- **didaktické** - doplňování obrázků, hádanky, slovní hry atd.

Způsob hry se mění s věkem dítěte.

Na vývoj jemné motoriky má velký vliv **kresba**, kterou dítě vyjadřuje myšlenky, city a přání.

Pochvala a povzbuzení- důležitá pro další práci, děti by se neměly srovnávat (každý má schopnosti na něco jiného).

Učitelka by měla na dítě působit individuálním přístupem, protože každé dítě je na jiné rozumové úrovni a vyžaduje jiný přístup. Ke všem dětem by se měla chovat stejně, nemít oblíbené jedince.

Učitelky musí mít hodně trpělivosti a lásky k dětem, nesmí dát najevo svoje problémy v práci.

Není vždy nejdůležitější chápat vše z literatury, ale musí to vycházet i z vlastního instinktu a zkušeností. Laskavý přístup k dítěti a chápání jeho dětského světa, jsou v dnešní uspěchané době důležitou složkou.